

4

HISTORIA
DE ORIGINE ET PRINCIPIO
ATQVE VITA OMNIUM
REGVM LVSITANIAE,

ET REBVS AB ILLIS PRÆCLARE GESTIS,
cum omnibus casibus, qui in eo Regno ad nostra
vsque tempora euenere,

ET MULTIS ALIIS REBVS SCITV DIGNISSIMIS
ad idem Regnum Lusitaniae spectantibus.

Libri XX.

AD PHILIPPVM TERTIVM
Hispaniarum, & Indiarum Regem Inuictissimum.

AUCTORE EMANVELE CONSTANTINO LVSITANO
sacrae Theologiae Doctore, in Almae Urbis Gymnasio olim publico
professore, & sacri Collegij Clerico.

17. 6. 1. 1. 4. 5

4

ROMÆ, Ex Typographia Nicolai Mutij M. DCI.

SVPERIORVM PERMISSV.

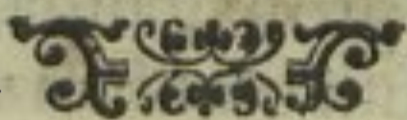
Manuscript note:
Lusitaniae Regni Historiam

vel 785437

*Ego Anastasius Germonius I. C. & Sanctissimi D. N. Papæ utriusque Signatit-
ræ Referendarius de mandato Reuerendissimi Patris Io. Mariæ de Bersighela Ma-
gistri Sacri Palati legi Librum hunc, cui titulus est de Origine & Principio Re-
gum Lusitanie Auctore Emanuele Constantino Lusitano, & in eo nihil fidei, aut
bonis moribus repugnans inueni. Immo eiusdem auctoris, industria, labor & dili-
gentia in quærenda Origine Regum Lusitanie, & eorum serie referenda maxime
laudanda sunt in quorum fidem me subscripsi Romæ in ædibus solitæ meæ habita-
tionis die xx. Maij M. D. XCIX.*

Anastasius Germonius.

PHILIPPO
HOC NOMINE SECUNDO
LUSITANIAE REGI
INVICTISSIMO.

VM literarum studia, Rex Inuictissime & potentissime, cuiuslibet homini singulare vitæ præsidium, & incredibile afferant ornamentū; illis tamen; qui clauum Reipublicæ tenent; maximam exhibent utilitatem. Nam cum eorum, qui sub eius degunt Imperio, curam habeant; nihil in Orbe reperiri potest; quod magis conducat ad leuandas curas; quas moles publicorum negotiorum solent afferre; quam doctissimorum hominum monumenta diligenter & sedulo perscrutari; consilium enim sine affectatione subdola, aut fallaci obsequio præbent, nec magnatum gratiam aucupantur; nec eorum iram, aut odium reformidant. Cumque in Principum dictis (vt Orosius refert) nihil leue debeat videri, quando in vulgus facile emanant; & Principis exemplo mores populi sæpe reguntur; nihil ad eorum illustrandam dignitatem aptius erit; cognitione multarum rerū; quæ in doctorum libris facile haberi potest; & illa Rempublicam tutam ab omni præsidio conseruant; moresq. patriæ diffluentes

disciplinæ feueritate deuinciunt. Quibus omnibus, Rex Inuictissime, ita circumfluis, vt summi Regis gloriam, & laudem consecutus sis; in tuis laudibus illa est omnium maxima, & clarissima; quod Christus numine suo te protegit, tibi præsens adest, pro te pugnam capessit, cum, inauditam diligentiam in sacris peragendis, in sceleribus impiorum hominum vindicandis, in Christi nomine, & Religione Christiana propaganda, adhibeas. Non est ergo mirum, si reliquarum omnium virtutû laudibus abundas, cum hanc vnâ; ex qua reliquæ omnes oriuntur; studiosissime complexus fueris. Cumque tibi proprium semper fuerit, & perpetuum; vt in omnibus tuis actionibus rectum, & honestum elucesceret. Nunc vero cum ad voluntatem sit auctoritas addita; ea procul dubio præstas; quæ minime dubijs inditijs futura pollicebare; tuam illam heroicam virtutem non recensebo; iustitiam in cogitationibus; constantiam in dubijs; prudentiam in consilijs, tantam & tam admirabilem clementiam, quis vquam in aliquo Principe vidit? legit? aut audiuit? fruere Rex Inuictissime isto tanto bono, Christum tuæ gloriæ auctorem semper intuere; omnes tuas curas in Reipublicæ salute defige, & ad æternam diuinamq; gloriam aspira. Ego vero etsi tacite, vt par est atque debeo, te veneror atque suspicio; testem tamen obseruantia in te meæ Indicem voluntatis ad te hunc librum mitto, non tam ingenio perfectum, quam industria elaboratum; vt in angusto abaco fumosas (vt ait Cicero) Lusitaniæ Regum, & maiorum tuorum imagines, primordia, & stemmata: veluti in tabula exhibeam spectanda, & patrem tuum, & te verum & lege debitum Regni Lusitaniæ heredem intelligat vniuersus Orbis. Ego autem, Rex potētissime, nunc
huma-

humanitate tua incensus, beneficentiaq. allectus omnes
meas cogitationes ad tuam dignitatem & gloriam con-
ferēdas esse statui, maiōriq. animi contentione mihi eni-
tendum esse existimaui. Nec id elaboro, Rex inuictissime,
vt ingenij mei aliqua laude fruatur; sed, vt incredibilem
meam erga te beneuolētiam, singularem voluntatem sal-
tim prædicanda gloria declararem. Non igitur mihi de-
ero, quamdiu aliud præstare non possum, quin hoc scri-
bendi genere meum in te animum plenissimum pietatis
ostendam; perficiamque; vt me in omni loco tui memo-
rem esse cognoscas. Non me fallit; quam id pro meo sin-
gulari erga te studio, quo quidem mirabiliter sum inflam-
matus; exiguum sit: sed non debent, qui magna præsta-
re nequeunt; parua negligere, & qui in rebus maiōribus
vui esse non possunt; ob id in leuioribus muneribus; apud
eos, quos præcipue obseruant, collocandis, diligentiam
remittere. Hoc autem ideo feci; quia ea materies mihi
te tanto, & tam magno Rege digna visa est, & hi nostri
de Origine & Principio Regum Lusitaniæ commentarij
erant paulo diligentius elucubrati, & elaborati. Ac-
cedit etiam; quod nihil aptius meis cogitationibus ar-
bitrabar, quam librum hunc tibi Regi maximo consecra-
re, qui es virtutum omnium gloria præstantissimus; & is
Rex, quo maior in vniuerso terrarum orbe non possit re-
periri, & laude Religionis, sanctitatis, clementiæ, boni-
tatis, es in primis admirandus. Tibi ergo hæc grata futu-
ra fore censeo; qui non tam muneris oblatis dignitatem;
quam offerentis animum atque fidem soles ponderare.
Nam cum Regiæ maiestatis maximum ornamentum sit
in hominum fidelitate, & beneuolentia constitutum;
quomodo potest id illis ingratum, & iniucundum acci-
dere;

dere; quod intelligunt esse ex egregia voluntate atque
singulari fide profectum? Te; Rex inuictissime; non so-
lum oro, verumetiam obsecro; vt hoc munus ita acci-
pias; vt videant omnes, quanti tuorum Lusitanorum
oblata munera facias; & erga illos; quam ardens studium
& voluntas. Vale Romæ.

Maiestatis Vestræ.

Humilimus seruus

Doctor Emanuel Constantinus.

DE EMANVELIS CONSTANTINI LIBRIS
IOSEPHI CASTALIONIS CARMEN.

*Q*UAE Lusitanis egressum finibus olim
Marta Roma virum florentem laude disertum
Excepit, gremioque fouet, mirata benigno
Carminum mortales, caelestes carmine sedes

Prosequitur, conditque Dei praeconia vates.

Idem liberior numerisque solutior idem.

Nectarea celebrat felicia rura Materae,

Et Lusitani ter magno iura Philippo

Addicit Regni, Regemque extollit ad astra.

Eloquijque decus scriptor sibi quaerit utrumque.

IOSEPHI CASTALIONIS HENDECASYLLABI
IN EMANVELEM CONSTANTINVM LVSITANVM.

*Q*UAE vix singula singulis dedisse

Constantine ferunt patres Mineruam.

Hac uni tibi contigisse cuncta

Gratantur faciles Remi nepotes.

Nam seu magnanimum tonas Philippum;

Arpini decus imitaris oris,

Seu laudes superum canis virumque,

Et certo pede vincita verba pangis,

Daphneam tibi comparas coronam,

Et castis Elegis refers Tibullum.

Res et tempora seu ducum recenseres,

A Crispo procul te abesse remur,

Seu rerum iuuat explicare causas,

Et certamen inire disputando.

Doctas in Latio locas Athenas.

Lusitania ter quaterque felix,

Emersit decus unde tale nobis.

I O S E P H I C A S T A L I O N I S
IN EMANVELEM CONSTANTINVM LVSITANVM
EPIGRAMMA.

Perfarum Regi non plures arcula gemmas
Clausit, quam hoc varias nobile clausit opus.
Nulla tibi ad vitam deerunt exempla legenti,
Tristiaq. inuenies leta, seuera, tibi.
Hæc placeant lector, quamuis sit docta vetustas;
Nostra suum seruent hoc duce secla decus.

I O S E P H I C A S T A L I O N I S
IN EMANVELEM CONSTANTINVM LVSITANVM
EPIGRAMMA.

Avrea sit Regi platanus, sit & aurea vitis,
Innumeros capiat pythia mensa duces.
Sumptibus & Crassi legio saturetur opimi,
Ostentet parthas sulla beatus opes.
Multa alius pascat seruorum millia, multos
Sub iuga quos nequeunt vix numerare boves.
His maiora tamen potuere obtingere seruis,
Incertas hominum sic variante vices.
Sed tu inter proceres Cabalini ornate reponis
Longe alias alto pectore diuitias.
Quas non ignis edax, nec durum euertere ferrum;
Nulla vel ira potest, nulla abolere dies.

O M N E S R E G E S L V S I T A N I A E
A PRIMO COMITE HENRICO BVRGVNDO.

RIMVS Lusitaniæ Comes Henricus Burgundus
Vesontij natus vulgo hodie Besanzon præfuit Im-
perio Lusitaniæ annos viginti tres mortuus est
Asturicæ anno 1112.

Rex

Rex Primus Alphonfus Comit̃s Henrici Filius; in Lusitania regnavit annos 40. vixit annos 91. mortuus est Conimbricæ, die septima mensis Decembris anni 1185.

Rex Secundus Sanctius Alphonfi Primi filius in Lusitania regnavit annos 26. vixit annos 58. mortuus est Conimbricæ, die 8. mensis Ianuarij anni 1212.

Rex Tertius Alphonfus Secundus Sanctij primi filius in Lusitania regnavit annos 12. vixit annos 38. mortuus est Conimbricę die nona mensis Nouembris anni 1224.

Rex Quartus Sanctius Secūduſ Alphonfi II. filius in Lusitania regnavit annos 26. vixit annos 48. mortuus est Toleti, die 15. mensis Martij anni 1247. duobus annis vltimis Alphonfus Comes Bononiēsis in Gallia Sanctij frater Regnum Lusitaniæ pro fratre gubernavit.

Rex Quintus Alphonfus Tertius Alphonfi Secundi filius in Lusitania regnavit annos 32. vixit annos 70. mortuus est Olisippone die 8. mensis Septembris anni 1279.

Rex Sextus Dionysius Alphonfi Tertij filius regnavit in Lusitania annos 46. vixit annos 64. mortuus est Scalabi vulgo Santarem die septima mensis Ianuarij anni 1325.

Rex Septimus Alphonfus Quartus Dionysij primi filius in Lusitania regnavit annos 31. vixit annos 67. mortuus est Olisippone die 9. mensis Maij anni 1357.

Rex Octauus Petrus primus Alphonfi Quarti filius regnavit in Lusitania annos decem; vixit annos 47. mortuus est Estremotij die 8. mensis Ianuarij anni 1368.

Rex Nonus Fernandus primus Petri primi filius in Lusitania regnavit annos 6. vixit annos 43. mortuus est Olisippone, die 20. mensis Octobris anni 1383.

Rex Decimus Ioannes primus Fernandi primi filius il-

legitimus in Lusitania regnavit annos 48. vixit annos 76.
mortuus est Olisippone, die 14. mēsis Augusti anni 1433.

Rex Undecimus Eduardus Primus Ioannis primi filius;
in Lusitania regnavit annos 5. vixit annos 37. mortuus
est Nabantiæ vulgo Tomar contagione pestifera ex qua-
dam epistola accepta, die Nona mensis Septembris an-
ni 1438.

Rex Duodecimus Alphonsus Quintus Eduardi primi
filius in Lusitania regnavit annos 43. vixit annos 49. mor-
tuus est Sintræ die 8. mensis Augusti anni 1481.

Rex Decimus tertius Ioannes Secundus Alfonsi Quin-
ti filius regnavit in Lusitania annos 14. vixit annos 40.
mortuus est in opido de Alvor in Regno Algarbiorum
die 25. mensis Octobris anni 1495.

Rex Decimus quartus Emanuel primus Eduardi pri-
mi ex Fernando filio nepos in Lusitania regnavit annos
26. vixit annos 52. mortuus est Olisippone die 13.
mensis Decembris anni 1521.

Rex Decimus quintus Ioannes 3. Emanuelis primi fi-
lius in Lusitania regnavit annos 35. vixit annos 55. mor-
tuus est Olisippone ex apoplexia die 11. mensis Iunij 1557.

Rex Decimus sextus Sebastianus primus Ioannis 3. ex
filio Ioanne nepos, in Lusitania regnavit annos 21. ferro
occisus est in Africano bello, die 4. mensis Augusti anni
1578.

Rex Decimus septimus Henricus primus Emanuelis
primi filius in Lusitania regnavit annum vnum menses
5. & totidem dies, mortuus in opido Almeirini luna pa-
tiente eclipsim, die vltima mensis Ianuarii anni 1580.
quo & natus fuit; cum annos 68. vixisset.

Rex Decimus octavus Philippus primus Emanuelis
primi

primi ex Isabella filia nepos, in Lusitania regnavit annos 18. & mortuus est in Cænobio Fratrum Ordinis S. Hieronymi vulgo El escurial vocatur in æde S. Laurentij Martiris, quam ipse à primis fundamentis ædificaverat, die 13. mensis Septembris anni 1598.

Rex Decimus nonus Philippus secundus Philippi primi filius, qui hodie in vniuersa Hispania regnat incredibili omnium gaudio, & lætitia, atque totius orbis exultatione prope infinita, quem Deus Optimus Maximus ob pietatem suam immensam per multos annos illum nobis conseruet incolumem, & filios filiorum suorum vsque ad 4. & 5. generationem videat, quod vt ita sit Deum semper toto ex corde deprecabor, & singulis diebus quantum per vires meas id fieri potest, deprecor. Cum in eo semper sincera gloria, virtutis studium, honoris splendor, verum decus enituerit, & cum tantus Rex sit, nemo suo sermone excluditur, faciles ad illum aditus omnibus patent, suam humanitatē omnibus impertitur, & in te tantum Regem, & Principem admirandum ex inopinato, & de repente disthicon erumpit.

A D P H I L I P P V M I I I .
H I S P A N I A R V M R E G E M
P O T E N T I S S I M V M .

*T V : solus solio; Et Regno potiaris Eoo,
Claudatur sphaera machina tota tuo.*

HISTORIA DE ORIGINE, ET PRINCIPIO REGVM LVSITANIAE;

Et rebus ab illis præclare gestis; & multis alijs casibus scitu dignissimis, qui in eodem Regno ad nostra vsque tempora euenerunt.

A VSITANIA, quæ, (vt memoriæ proditum est,) à Luso Hispaniæ Rege liberi patris Filio; aut Lusa liberi socio cum Luso bachante secundum aliquorum auctorum sententiam nomen sibi vendicauit, ab Oriente Tharraconensi prouincia terminatur; linea ab Oretania veteri ad eum pōtem ducta; cui

è regione Septimancæ sitæ sunt; ab Occidenti ea Oceani Atlantici parte, qua Tagi, Minij, Durij, & Anæ aliorumq. Lusitaniæ fluuiorum ostia interfuit, à Septentrione Durio flumine ex ipsius

B hostio ad eum vsque pontem, qui Septimancis adiacet, à Meridie limite Beticæ clauditur. His vero auctoris Prolemæus insignior; Lusitaniæ latus Australe Ana conuenientius disternat; Septentrionale Durio, quæ autem à Durio ad Minium est regio; Callaïcorum, Bracarorum, Tarraconensi prouinciæ, quemadmodum Plinius contribuit, qui in libro 3. capite 1. in tria promontoria diuisam fuisse Lusitaniam dixerat. Strabo vero non spernendus auctor à Tago ad Artabros; qui iuxta promontorium Celticum sunt, Lusitaniam protendit. Tagi vero Regio, ait, ad

C Aquilonem spectans Lusitania est, gens est, Lusitana, inquit, inter omnes Hispanos amplissima & armis Romanorum annis plurimis oppugnata, latus Australe huius regionis Tagus cingit, ab occasu vero & Septentrione Oceanus; ab Aurora Carpetani, Vaccæi, Vertones, & Callaïci satis notæ gentes. Et paulo post, Minium amnem omnes Lusitaniæ fluuios, ait, magnitudine superare.

re. Artabros etiam Lusitaniae postremos ad Septentrionem, & **A**
 Occasum vocat. Regionem vero, quae inter Tagum & Anam est
 à Lusitania excludit, vnde & Barbarium Promontorium super Lu-
 sitanos esse commemorat; vbi de stanni fodinis loquitur. Lati-
 norum vero multo constantior & indubitata magis est ratio,
 quos omnes breuitari studens, silentio hoc in loco inuoluam, &
 Pomponij Mellæ auctoritate contentus ero; qui non modo dili-
 gens atque disertus scriptor; sed veluti Hispanus domesticarum
 rerum peritissimus breuiter & eleganter, quae tunc erant, tres His-
 paniae prouincias diuisit. Tribus, inquit, est distincta nominibus; **B**
 parsque eius Tarraconensis, pars Bethica; pars Lusitania vocatur.
 Tarraconensis, altero capite Gallias, altero Bethicam Lusita-
 niamq. contingens, mari latera obijcit nostro, qua meridiem, qua
 Septentrionem spectat, Oceano; illas fluuius Anas separat, & li-
 bro 3. de flexu terræ inter Tagum, & Durium; cum agit ita scri-
 bit, in eo sunt Turduli veteres, Turdulorum opida; amnis autem
 Munda in medium fere vltimi promontorij latus effluens, & ra-
 dices eiusdem abluens Durius.

Diuiditur vniuersum Lusitaniae Regnum seu Portugalliae in **C**
 prouincias quatuor, Interamnem, & Transmontanam, Cistaga-
 nam, & Transtaganam; sed quia vulgo & Portugalliae, & Lusita-
 niae Regnum appellatur; cur Portugallia vocetur, hoc in loco ra-
 tionem reddendam duxi. Eorum vero sententiam, qui arbitran-
 tur; Gallos, Brachates, & Celtas, ante Aduentum Domini annos
 290. in Hispaniam fuisse profectos, & Interamnem prouinciam
 statim sub suam potestatem redegisse, conditis ciuitatibus non-
 nullis, inter quas fuit Portugallia (quae Gallis portus cuiusdam,
 & perfugij instar erat) falsam esse existimo. A portu enim & cale **D**
 appellatam esse Portucaliam; est omnium doctissimorum opinio.
 Cale enim appellabatur olim opidum, quod Durio flumini im-
 minebat; in cole situm, nec piscatoribus, quibus praecipuae inco-
 lebatur, & ijs, qui in mari versabantur, facilis haberetur accessus;
 & in planiori loco nempe in ripa, quam nostri portum vocabant,
 cepit habitari. Inde vero cum paulatim creuisset; & in dignitatis
 honorem, & ciuitatem amplissimam deuenisset Portus cales, &

A Portucalē, & Portucalia cepit appellari; Eius Ciuitatis Episcopus in antiquis concilijs Portucalēnsis appellabatur. vnde totū Regnum nomen obtinuit, dubij autem vitandi gratia, Episcopus; qui antea Portucalēnsis dicebatur; Portuēnsis cepit appellari. Hanc vero sententiam comprobant, & amplectuntur Eduardus Galbanus; qui Alfonsi primi Portugalliae Regis vitam scripsit; & L. Andreas Resendius antiquitatum Lusitaniae optimus inuestigator, & assiduus perscrutator, in epistola ad Bartholameum Cabedum Hieronymus Olorius Episcopus Siluēnsis in vita Regis Emanuelis, & Iacobus Manetius Valconcellius canonicus Eborensis in commentarijs de antiquitatibus Lusitaniae. Sunt etiam & concilia Toletana, in quibus de Episcopis Portucalēnsibus fit mentio. Habeo etiam pro hac mea opinione Antoninum Pium auctorem; qui in suo itinerario cale opidum in ea parte collocat, ad cuius radices nobilissima Portucalia ciuitas hodie condita est; eandem etiā amplectitur opinionem Eduardus Nonius à Leone Iuriconsultus Lusitanus. Quod si Portucaliae nomen ex vno opido fuit temporis progressu in totum Regnum deriuatum, simili ratione consentaneum fuit, vt ex tam magna Lusitaniae parte Lusitaniae nomen in totum Regnum duceretur; vnde vniuersum Portugalliae Regnum continet maximam Lusitaniae partem & non exiguam, vt Paulus Iouius parum considerate dixit. In Portugalliae seu Lusitaniae Regno quamplurima memoranda recensentur; ea enim Lusitaniae pars, quae Interamnis vocatur, in qua Portucalēnsis ciuitas sita est, plus trecentis & viginti passuum millibus in longitudinem patet, fluuijs enim Ana, & Durio continetur. Adijcitur praeterea Callectia Bracarensis à Septentrione, quae Durio, & Minio definitur. Ad ortum vero solis aliquot sunt ciuitates trans Anam, quae in Lusitaniae Regno continentur; ita, vt non sit minus e Callectia, & Bethica Portucaliae finibus adiectum quam ex antiqua Lusitania detractum. De hac vero Interamne prouincia, vt alijs omissis de illa hoc loco verba faciam, quid referam? quae etsi angustijs finibus circumscripta sit, rerum tamen splendore, & varietate longe lateq. patere norum sit ijs; qui eam oculis perlustrarunt. Similiter maximis excelsisq. montibus admirabilis conspici-

spicitur; quorum ille, princeps est, quem stellæ montem veteres **A** appellarunt, in lacu vero in eius cacumine existente nonnumquã quamplurima nauium fragmenta conspiciuntur. Hoc etiam non mediocrem hominibus affert admirationem; cum à mari plusquã quadraginta millia passuum Lacus absit; eoq. exæstuante maximo fragore concutitur. Rem similem in monte Aquis fluuijs vulgo apud Lusitanos chaues appellatur; quod opidum Transmontanæ prouinciæ est, euenire solere apud nostros increbuit.

Habet etiam hæc pars Lusitaniæ, quæ ad Interamnem prouin- **B** ciam spectat; Ecclesiam Metropolitanam Bracharensis, Cathre- dalem Portucalensem, de qua paulo ante verba fecimus; cum alijs collegiatis quinque præter centum & quadraginta Monaste- ria diuersorum ordinum censu amplissimo ditissima, & alias Ec- clesias, quas Parochiales appellamus; quæ 1460. numerum ex- cedunt suis baptisterijs adauctæ, amantatem vero non obscuro vocis testimonio arguunt illic fontium perennium 25000. gratis- simi decursus, inter quos fons ille, qui non longe à ciuitate Co- nimbricensi conspicitur, maximum sui stuporem infert, quem Pli- **C** nius in agro Catanensi non longe inde constituit. fons enim iste ideo rarum sui spectaculum exhibet; quia sorbet quæcumq. sibi admouentur. Vidi egomet, cum in eum locum cum Serenissimo Card. Henrico (qui in Regno Lusitaniæ Sebastiano successit) me contulisset, auidissime ad se trahere fontem istum celsam arborem bene magnam clanculum; iniectam in lacunculum arenæ, in quo ebulliens fons, effunditur, erat enim pedali altitudine, paulatim inter arenas sorberi, & post paruam moram non comparuisse; quod experimentum quamplurimi quotidie faciunt. Alij vero referunt **D** (cum spectantibus ipsis iumentum in eo pedem immitteret) totum ab eo lacunculo absorptum fuisse. Plinius etiam meminit alium fontem iuxta fluere, qui omnia respuit, istius autem fontis tum natura, tum origo oblitterata est. Ager autem (quem prior fons cui nomen feruentiæ est inditum alluit) Cadima appellatur non procul à Tentugalensi municipio. Huius vero prouinciæ amantatem alia plurima ostendunt. pontes vero quadrato lapide elegantissime constructi 200. portus vero marini octo.

- A** Vniuersum Regnum Lusitaniæ multis & limpidissimis fluminibus, nominisq. commendatissimi celebratur; inter quos Tagus ille apud veteres commendatissimus primum locum obtinet. Olisiponem alluit, & inde duodecim passuum millia in Oceanum influit. Nam in Sinum Olisiponensem ingressus antea miscetur marinis aquis in opido Villæfrancæ. Tot enim vrbes Tagus ante continet, tot valida, & opulenta loca in sinus ambitu, & per tot annis ripas centum fere milliū passuum spatio, tantam vetustatem colligenti, amplectitur, vt librum pro sua dignitate integrum postularer, cuius rei idonea modo materia non est. Latitudinem ostij strabo stadiorum esse viginti tradidit, altitudinem vero permagnam; vt à nauibus millia decem vectantibus nauigari facile possit; quod verissimum esse experimur hodie; nauigaturq. duplici canali, veteri nempe atque nouo; & in campis superioribus inundationes duas diffundit æstus occasione, vt ad stadia centum & quinquaginta facies exstet pelagi, reddaturq. planities tota nauigabilis. Hoc proprijs oculis conspiciamus ab ipso opido Villæfrancæ vsque ad Beneuentum. De flumine Durio quid dicam? Aurum enim vehere Durium, si nos ignoraremus, à Silio Italico facile possumus admoneri dicente.

Hinc certans pactole tibi Duriusq. Tagusq.

- D** Claritate etiam scriptorū & aquarum multitudine Durium esse celebratissimū, & Tagum superare abūdantia aquarū notum est omnibus, qui in Lusitania commorati sunt. Hoc vno dempto, quod compressior est, & fere inter montes alueo fluit. Est nauigabilis & millia passuum fere centum vsque ad Cataractam nauigari potest; inde ex rupe lembuculorum adscensum impediēte magno fragore præcipitatur; lampetrarum ingens eo loci, rupe subcadente in arcum, aqua oribus adhærentium captura est. Nobilis quidam Lusitanus Martinus Ficaretus nomine; cum intelligeret amota Cataracta cimbas vsque ad maxime frumentarios Sarrabis, Senticæq. agros paruo negotio subuehi, & frumento onustas prono amne decurrere, incredibili patriæ suæ emolumento; cum ipse priuatus esset; & impari tantæ rei censu, Rege ipso permitte, opus hoc moliri tentauit; atque bonam partem obstaculi

summo labore irruperat. sed illudentibus optimo viro, vel qui ex A
 vetere forte similitate, nondum illi peccati erant, vel quibus mos
 est facilius aliorum egregios reprehendere conatus, quam ex se
 aliquid egregiū conari, hominem tanquā semidelirum apud Re-
 gem criminantibus à re suscepta prohibendū obloquentibus. Mar-
 tinus ipse re sua consumpta & attenuata; interuersoq. æmulorum
 malignitate Regio fauore, & desperata spe perficiendi destitit.

Quid commemorabo de Munda? qui Conimbricensem ciuita-
 tem alluit inter Durium, atque Tagum æquis fere ab utroq. spa-
 tijs separatus, à Durio Tagus, ait Plinius, 200. millia passuum in- B
 terueniente Munda non longe oritur, ipse etiam aurifer minori-
 bus nauigijs aliquantum, cimbis vero fluuialibus admodum est
 nauigabilis.

Hic nihil dicam de Minio, quem Iustinus libro vltimo à Minij
 frequentibus venis sic vocatum fuisse scribit. Nec de fluuio vacca
 appellato, medio fere inter Mundam, & Duriū interuallo. Nec de
 Cuda, quem Lusitani Coā vocant, ex inscriptione pōtis Alcanta-
 ræ. Nec de Tamaca fluuio; qui ex Aquiflauriēsi Colonia, vbi populi C
 Tamacani sunt, nomen sortitus est. Nec de Nabane & Ozecharo
 fluuijs, quos sic vocatos accepimus, ex Historia Sanctæ Virginis,
 & Martyris Irenes, quæ ante annos octingentos fuit scripta. Oze-
 carus autem est, quem Lusitani Zezarum vulgo nominant. Qui
 Nabanem excipit, ipse vero in Tagum tanta vi erumpit; vt Taga-
 nas aquas ad alteram vsque ripam tanta vi etiam profcindat, &
 quasi indignatus, quod extingatur à maiore flumine, fere ad mil-
 le passus pronò alueo resistens mixtioni, contumaciter à colore di-
 gnoscitur, qui cærulæas ad nigrorem tendentes, Tagus vero fla- D
 uas aut subalbas vehit aquas. Abundāt hæc flumina magna Lam-
 petrarum, Alosarum, Trotarum multitudine. Sunt & alia flumi-
 na, & fontium gelidæ perennitates, portus maritimi, pontes ele-
 gantissimo lapide constructi, maxima aeris temperies, & alia mul-
 ta, quæ cum ad rem nostram hoc in loco non spectent, nequaquam
 possunt recenferi. Nos vero ad Regni Lusitaniæ fertilitatem atq;
 alia similia & coniuncta his explicanda accedamus.

Superuacaneum arbitror statim in principio huius Historiæ
 com-

- A** commemorare Regni Lusitaniæ feracitatem admirabilem, & incredibilem amœnitatem, hodiernum ipsius cultum, omnis generis frugum copiam; & vbertatem. Longum enim esset recensere hoc loco omnia illa, quæ in sua monumenta de his veteres auctores retulere. vno tamen Athænei testimonio ero contentus, illudq. adducam, vt quilibet ex illo facile intelligere possit Lusitanæ Regionis fertilitatem, fæcunditatem, felicitatem, & quantum apud veteres semper feracissima habita fuerit. Athænei vero testimonium; quod lib. 8. Dipnosophistarum cap. 1. ita scribit, solum afferam.
- B** Quid efferam Lusitaniæ fertilitatem? (est autem Regio Iberiæ; quam Hispaniam Romani appellant;) cum id rectius declararet Polybius Megalopolitanus. Omnium hominum optime Timocrates, & scribit libro 34. Historiarum, quod in Lusitania, vbi Timocrates natus erat, ob optimam aeris temperiem animalia sunt fæcunda, atque homines, nec vnumquam fructus desunt. In ea Regione sunt rosæ, albæq. violæ, asparagi, & alia omnia huiusmodi non desunt per maius temporis spatium, quam trium mensium.
- C** At marinum obsonium, quod ad multitudinem, bonitatem, pulchritudinemq. spectat, maxime differt ab eo, quod est in nostro mari. Nam & hordei siclus, qui medimnum continet, drachma venundatur, & tritici nouem Alexandrinis obolis, vini metreta drachma, hædus mediocris obolo, sic & lepus. Agnis vero trium vel quatuor obolorum pretium esse consuevit. Sus tamen, qui ad centum librarum pōdus accedat, drachmis quinque in cenas emitur, duabus autem ouis, & tribus obolis ficuum talentum emitur. Vitulus drachmis quinque, bos iugo aptus decem, siluestrium vero animalium carnes nec pretio quidem villo dignæ putantur.
- D** Sed has inter se conferunt, benignèq. admodum vicissim largiuntur atque mutant. Nobis vero bonus Larensius Lusitaniam Romæ adesse facit, quotidieq. varijs implet bonis, vt cum suauitate, & magnificentia, omnia conficiantur, studet, cū nihil domo afferamus, præter sermones & hæc de Lusitaniæ feracitate sufficiant.
- De nostrorum fortitudine nihil dicam, nisi quod veteres & recentiores auctores memoriæ prodidere. Diodorus Siculus omnium Celtiberorum fortissimos esse Lusitanos constanter audet

affirmare. Liuius etiam quamplurima de Lusitanorum fortitu- A
dine enarrat, & expendantur quæso, verba ipsius in initio lib. 5.
Decadis vero quartæ, apponam expressa eius verba, quæ talia
sunt. Prætor hæc gesserat Scipio; idem proprætor Lusitanos de-
uastata vltiore prouincia cum ingenti præda domum redeuntes
in ipso itinere aggressus ab hora diei tertia ad octauam incerto
euentu pugnavit, numero militum impar, alijs vero superior. Nam
& acie frequenti armatis ad longum, & impeditum turba pecorum
agmen; & recenti milite aduersus fessos longo itinere concurre- B
rat. Tertia namque vigilia exierant hostes. Huic nocturno itineri
tres diurnæ horæ accesserant, nec vlla data quiete viæ prælium
exceperat. Hæc Liuius. bene tamen, sed quod itinere longo fef-
sos, & de tertia vigilia egressos, præda atque longo agmine im-
peditos esse confessus est, parum alioquin fidei habiturus.

Non enim res agebatur cum fugacibus Armenijs, & ventosi
Tigranis exercitu. Sed cum Lusitanis assuetis pugnare contra
Romanos, quorum forti opera vsus fuerat Hannibal, non modo in
Hispania, sed in Italia quique Lucij Aemilij Pauli proprætoris C
exercitum apud Lyconem opidum profligauit, sex vno prælio Ro-
manorum millibus cæssis cæteris intra vallum cõpulsis atque ægre
castra defendentibus, tandem ad modum fugientium magnis iti-
neribus in paccatum agrum reductis. Hoc idem testatur similiter
Liuius lib. 7. Decadis 4. quo in loco doctores aduertunt, & le-
ctores huius indigni operis admonitos esse velim, quomodo Ro-
manorum fugam scriptor facundissimus obumbret, ad modum
fugientium in agrum paccatum perductos memorans. Orosius cer-
te facundissimus & eloquentissimus auctor in libro 4. suæ Histo- D
riæ cap. 20. L. Aemilium cum vniuerso exercitu cæsum interiisse
dicit, & cap. 21. Sergium Galbam prætorem à Lusitanis magno
& incredibili prælio victum, vniuerso exercitu amisso, cum paucis
vix elapsum euasisse narrat. Ex qua ignominia cū se postea vlcisci
Galba statuisset, Lusitanos, qui citra Tagum habitabant, sponte
sua sese dedentes ad colloquium vocauit. Simulans se de eorum
commodis acturū. Sed circūpositis militibus inermes atq; incau-
tos per scelus maximum omnes profligauit. Quæ res, ait Orosius,
postea

A postea vniuersæ Hispaniæ propter Romanorum perfidiam causa
 maximi tumultus fuit. Trium etiam ciuitatum Lusitaniæ conuo-
 cato populo, vt auctor est Valerius Maximus lib. 9. titulo de per-
 fidia, nouem millia, in quibus flos iuuentutis consistebat, partim
 trucidauit, partim vendidit. M. Cato acriter accusauit Sergium
 Galbam pro interfectis contra fidem interpositam Lusitanis, vt in
 Bruto M. Tullius testatur: & in libris de diuinatione idem Cicero
 id latissime explicat, quæ breuitati studentes nunc omittimus. la-
 tissime etiam hoc idem explicat Asconius Pedianus, atque Titi
 Liuij Epitome lib. 49. Idem etiam Valerius Maximus lib. 8. cap. 1.
 B declarat Catonem nonagesimum annum ætatis suæ agere, cum
 Galbam accusauit, quod idem etiam testatur Liuius lib. 9. 4. De-
 cadis. illa enim, quæ Orosius testatur ex Claudio, quid referam?
 300. Lusitanos cum mille Romanis pugnam commisisse ait duce
 Viriato Lusitano, in qua septuaginta Lusitani, Romani vero trecē-
 tum & viginti ceciderunt, cumque victores sparsi iam atque secu-
 ri abiissent, vnusque ex illis longe à cæteris segregatus maneret; à
 circumfusis equitibus pedes ipse est deprehensus; ille tamen; vnus
 C eorum equo lancea perfosso; ipsius equitis vno gladij ictu caput
 dissecuit, & subito abscidit. Quo factio ita omnes metu percussit,
 vt prospectantibus cunctis; ipse eos contemnens otiosius abfce-
 deret. De Viriato Lusitano plura & vera poteram hoc in loco
 commemorare. De quo cum veteres plura memoriæ mandaue-
 rint, nonnulla dicam. Plinius in suo libro de illustribus viris de
 Viriato Lusitano sic ait. Viriatus genere Lusitanus propter pau-
 pertatem, primo mercenarius, deinde alacritate vector ac postre-
 mum dux. Bellum aduersus Romanos sumpsit, eorumq. Impera-
 D torem Claudium Vnimanum, deinde Caium Nigidium oppressit.
 pacem à Popillio maluit integer petere, quam victus; & cum alia
 dedisset, & arma retinerentur, bellum renouauit. Q. Cæpio à Se-
 natu contra Viriatum missus est, qui cum vincere aliter non pos-
 set, duos satellites pecunia corrupit, qui Viriatum humi deposi-
 tum perimerent. Quæ victoria, quia emptæ erat, à senatu non fuit
 probata, nam Viriatus decem & quatuor annos Hispanias aduer-
 sus Romanos munierat, & hostes Romani aperte quam ex infi-
 dijs

dijs superare, & occidere vellent. A

Florus vero hæc de Viriato ait, Viriatus Lusitanus vir calliditatis acerrimæ; qui ex venatore subito Dux, atque Imperator; etsi fortuna, cecisset Hispaniæ Romulus, non contentus libertate suorum per quatuordecim annos omnia citra vltraq. Iberum, & Tagum igni, ferroq. populatus. Castra etiam Prætorum, & Præsidum aggressus, cum Claudium Unimanum pene ad internitionem exercitus cecidisset, & insignia trabeis, & fascibus nostris, quæ ceperat, in montibus suis trophæa fixisset, tandem eum Fabius Maximus Consul oppresserat, sed à successore Seruilio violata B victoria est, quippe qui conficiendæ rei cupidus fractum ducem, & extrema deditiois agitantem, per fraudem & insidias & domesticos percussores aggressus hanc hosti gloriam dedit, vt videretur aliter vinci non posse.

Iustinus autem de Viriato ait, in tanta sæculorum serie nullus illic dux magnus præter Viriatum fuit; qui annis decem & quatuor Romanos varia victoria fugauit, & per multum temporis fatigauit. Adeo feris propria quam hominibus ingenia sunt. Quem ipsum non iudicio populi electum, sed vt cauendi scientem declinadumq. C periculorum peritum secuti sunt, cuius ea virtus continentiaq. fuit, vt cum consulares exercitus frequenter vicerit, tantisq. rebus gestis non armorum, non vestis cultum non deniq. victum mutauerit, sed in eo habitu; quo primum bellare cepit; perseuerauerit, vt quiuis gregarius miles ipso Imperatore etiam opulentior videretur.

Orosius vero lib. quinto cap. quarto hæc de Viriato refert. Viriatus in Hispania genere Lusitanus, homo pastoralis, primo insectando vias, deinde vastando prouincias, postremo exercitus Prætorum, & Consulum Romanorum vincendo, fugando, subigendo, D maximo terrori Romanis omnibus fuit. Siquidem Iberum, & Tagum maxima, & diuersorum locorum flumina late transgredienti & peruaganti C. Vetilius prætor occurrit. Qui continuo caeso vsque ad internitionem pene omni exercitu suo vix ipse prætor cum fuga lapsus euasit. Deinde C. Plautium Prætorem ipse Viriatus multis prælijs fractum fugauit. Post etiam Claudius cum magno instructu belli contra Viriatum missus, quasi pro abolenda supe-

A superiore macula turpiorem ipse auxit infamiam, nam congressus cum Viriato, vniuersas, quas secum adduxerat copias, maximasq. vires Romani amisit exercitus.

Non opus est hoc loco recensere; quoties ab alijs Ducibus Lusitanis Romanorū exercitus fusi retardatiq. fuerint, nā Iulius Florus lib. 2. cap. 17. sæpissime Romanorum exercitum à Lusitanis Ducibus fractum, & cæsum fuisse ait. Et eodem in loco tota certaminum moles cum Lusitanis fuit, nec immerito quippe solis gentium duces contigere, ex quibus verbis facile quilibet dignoscere poterit ad victoriam maximum momentum duces afferre. Nam

B quotiescumq. milites nostri militaris rei non ignaros duces habebant non tantum se iactabant Romani. Evidentissimum & clarissimum exēplum erit vel Viriatus ipse, quem paulo ante memini, qui annos decē & quatuor varia victoria Romanos fatigauit adeo feris, quam hominibus Lusitanorum ingenia sunt propria. Dic quæso Iustine, cur feris quam hominibus propria nostrorū Lusitanorum ingenia dicis? quia annos decē & quatuor varia victoria Romanos fatigare, & vexare non destitere? poterā, & merito hoc

C in loco quamplurima exempla proponere ducū Lusitanorum, qui nostra ætate magnam gloriam & nomen sibi compararunt; vt illorum præclarissime res gestas omnes agnoscerent ad quorū manus hæ nostræ elucubrations peruenerint, sed quia partim in vita Regis Emanuclis, & aliorum Regum quamplurima commemorantur, partim alij auctores illa in eorum monumenta retulere; ideo abstinendum hic duxi. Nam de ijs, quæ Reges nostri edidere, quamplurima statim referam; vt omnes intelligant, quales fuerint nostri Reges, & præcipue de Alfonso Henrici primi Lusitaniæ

D Comitis filio, de quo auctores Typis mandarunt in agro Ori-chiensis cum Ismaro, & alijs quatuor Saracenorum Regibus manus conseruisse; eorumq. impetus retardasse, omnes enim eo die crimina expiauerant, & Sacrosanctam Eucharistiam acceperant deuotissimo ore: Iesus vero Saluator noster in Cruce pendens, ipsius Alfonsi primi Lusitaniæ Regis oculis obuersatus dixit, in hoc signo vinces, quod ex testimonio ipsius Regis in ipsius vita appposito declaratur. die vero sequenti quinque illorum Sara-

ceno.

cenorum Regum impetus comminuit, & retardauit Alfonso A
Henrici filius, & Regium nomen ultra citraque mare comparauit.
De fortitudine nostrorum hæc dixisse hac in parte sufficiat. De
moribus vero aliqua dicenda, & breuiter sunt, vt ad alia postea
enarranda accedamus.

Multa Strabo refert de nostrorum Lusitanorum moribus veluti
suo tempore acceperat, nec tunc quidem malos, nec nobis modo
erubescendos; quorum multi cum Religione mutati sunt, multi
etiam huc vsque durant, quod Lusitanos Strabo insidiatores vo-
cet, nemo in malam partem id ab illo dictum esse accipiat. est enim B
militare vocabulum, vt admonuit Iulius Pollux cap. 10. Ea enim
de re Cicero Q. Fabium maximum laudat libro primo de officijs,
callidum Hannibalem ex gente Pænorum, ex nostris ducibus Q.
Fabium Maximum accepimus facile celare, tacere, dissimulare,
insidiari, præripere hostium consilia. Leui armatura Lusitanos vt
affirmat Cæsar primo belli ciuili commentario A. Romanis, Gal-
lis, atque Germanis grauiorem accepere, & quæ Panoplia voca-
tur. pedites Lusitanos Cetratos pugnare, & Cæsar, & Liuius,
& sic etiam alij plerique attestantur; & Dion Cassius Herminij C
montis incolas insidias Cæsari parasse dicit; vsus vero pugionum
Lusitanis antiquissimum esse sciunt omnes, qui veterum libros
euoluunt. Nam me puero cum Olisipone degerem magno in ho-
nore pugionum vsus adhuc viris erat, qui vsus paulatim defluxit
ad fittas. Nam apud nostros vnusquisq. fert plura iacula, Calai-
corum, & Bracarorum præsertim. Pleriq. ex plebe etiam nunc id
obseruant, cum ad agros egrediuntur bina fere iacula, & quidem
amentata; vtuntur etiam nonnulli hastilibus, qui mos est Tran-
staganorum; etiam cum pedibus iter faciunt, lanceas satis oblon- D
gas gestant extra urbem, quæ cum equitant habiliores sunt. Spar-
tano vero ritu Lusitanos degere, & Græcorum more Hecatombas
facere, gymnica certamina exercere, & quæcumque alia ad hoc
spectantia, omnia eo reducuntur, vt Græcam nostrorum originem
ostendant. Aquæ potores sunt, quod & veteres affirmant, & hic
mos ad nostram ætatem vsque etiam magna ex parte durat, præ-
sertim inter nobiles, pueri autem citra pubertatem abstemij sunt
fere.

A fere . Regibus autem, & Principibus Lusitanis semper solemnis fuit vini abstinētia, quod in Rege Emanuele, & in alijs Regibus, vt infra dicemus, laudatissimum fuit. Hoc vero de nostrorum moribus hoc loco dicam Lusitanos in vera & Catholica Religione tuenda & propugnanda demonstrasse mores vere Catholicos, & hac in re fidei zelum præferentes vehementer eminent, & de nostrorum moribus statim in initio hæc dixisse satis sit, nos vero ad instituta accedamus.

Sed antequam ad primum Lusitaniæ Comitem Henricum
B Burgundum, & ad alios Lusitaniæ Reges deueniam, illorumq. pæne diuina & incredibilia facta explicem. Hoc dicam, ne obrectatores de nobis aliquid mali suspicentur; illud nobis venire in mentem, rem tantam magis amplificandæ patriæ nostræ studio & alacritate, quam aliquid perficiendi facultate agredientibus, merito vereri debere, ne, quoniam permulta, cum sacris tum profanis in rebus supra naturæ vim facta subinde exponētur, narratio earum rerum, quæ tam Henricus Burgundus primus Lusitaniæ Comes, & eius filius Alfonsus primus
C Lusitaniæ Rex, quam eius posterī, tam Reges, quam eorum filij fortissime effecere, plus fortasse admirationis apud quosdam sit habitura quam fidei, & vt est hominum captus, id plerumq. euenire cernimus, vt tantum quisque credat, quantum se viribus, aut ingenio suo se præstare posse confidat. Quidquid vero communem vsitatæ virtutis & industriæ modum superat, id nullo modo prorsus admittit. E contra etiam, qui nullum modum ambitioni statuunt, admodum ægre patiuntur, si eorum Reges illorumq. filij præcipue minime fuerint immodicis laudibus
D illustrati. Quod cum apud alias nationes fieri soleat, tum apud nostros Lusitanos tantam plerumq. offensionem scribendæ Historiæ munus affert, & præcipue cum de illorum Regibus scribitur, vt omnium nostrorum tela in eum, qui tantum facinus velit audere, directa adhærescant. Id quidem non ita pridem quâ plurimi viri sapientissimi comprobarunt exemplo & experimento, quos omnes honoris causa nunc silentio inuoluo. De illo vero, qui Regis Emanuelis gesta Lusitano sermone comple-

xus est, nec reticere nec dissimulare possum. Res, inquit auctor A
 ille, maiorum meorum, non perinde atque eorum merita po-
 stulabant, exornaui; quamuis alius labem generi nostro & anti-
 quo splendori nobilitatis asperfit; alius postremo hoc aut illud,
 quod ad laudem nominis Lusitani erat, pratermisit. Quod si
 prudentis hominis est alienis periculis admoneri, hoc vno ve-
 re exemplo potuissem ancipitem euentum scribendi perhore-
 scere; sed quo plura me impediébāt, eo clarius cerni potest ani-
 mus meus studio ardentissimo nominis & amplitudinis nostro-
 rum Regum inflammatus. Cuius rei maiore desiderio flagra- B
 bam, cum viderem neminem ex nostris id aliquando effecisse.
 Accedebat etiā, quod nullus nostrorum copiose & diffuse no-
 strorum Regum gesta vnquam latinis litteris ab obliuione ven-
 dicauit, nec exteræ nationes vnquā Lusitanorum Regum gesta
 cognouere. Ideo me continere non potui, quin hoc negotium
 libentissime susciperem, quod, vt libentius facerem, multa me
 incitabant, sed illa maiores stimulos admouebant, cum vide-
 rem me volūtatem Philippi Regis nostri vere Catholici asper-
 nari sine maximo impietatis crimine non posse, tum indignif- S
 simum existimabam nomē Lusitanum apud Hispanos tanto-
 pere celebratum non etiam per vniuersas orbis partes propa-
 gari & extolli, & in hoc opere nostrorum Regum gesta, in qui-
 bus non tam res humanas quam proprie diuinas (vt existima-
 re licet) explicandas suscepi, enarranda erant. Nunc ergo ad
 Henricum Burgundum primum Lusitaniæ Comitem veniam.

HENRICVS Primus Lusitaniæ Comes. D

ENRICVS Burgundus Primus Lusitaniæ
 Regni Comes, & pater Alfonsi primi Lusitaniæ
 Regis natus est Vefontij, vulgo hodie Bezan-
 çon dicitur. De origine vero Henrici multa
 variaq. auctores tradidere. Alij enim Panno-
 nicum, Hungariæ Regis filium fuisse arbitrātur;
 alij autem Græcum natum ex sanguine Constantinopolitano-
 rum

Arum Imperatorum fuisse dicunt, plures vero & maiori ex parte Lotharingum fuisse restantur. Nos vero horum auctorum sententijs omissis, & rei veritate inspecta, Burgundum procul dubio fuisse confitemur. Henrici autem pater fuit Comes Vernoliensis, & Brionensis nomine Guido, filius Reginaldi, & Alisæ comitum Burgundiæ, qui frater fuit Guilielmi Burgundiæ Comitis. Henricus ergo primus Lusitaniæ Comes, Henricum Stephanum Comitem Burgundiæ & Tolosæ, & Raymundum Comitem Sancti Aegidij, qui postea Callecix in Hispania

B Comes fuit, cum ad sacrum bellum, maxima cum classe, qua innumeri milites vehebantur; contenderet, sui itineris socios habuit. Habuit etiam præter hos, quos antea nominavi, qui sibi maxima sanguinis coniunctione coniuncti erant, Fratres Patruales Calixtum II. Pontificem Opt. Max. & Clementiam, quæ vxor fuit Roberti Serenissimi Gallix Belgix Comitis, qui filij erant Guilelmi eiusdem Henrici Comitis Lusitaniæ patris. Hanc sententiam veram esse proculdubio existimo. Nam præterquam quod illam viri doctissimi amplectuntur, inter quos est L. Andreas Resendius antiquitatum Lusitaniæ verissimus & diligentissimus perscrutator, & Eduardus Nonius à Leone Iureconsultus Lusitanus, nostrorum monumenta hoc clarius quam dixi, demonstrant. Hæc omnia idem Eduardus Nonius in illo suo libello inscripto, censuræ contra Iosephum Teixeiram, id latius declarat, & plura cõmemorat exempla. Eo autem tempore, quo Henricus Burgundus, cum maxima equitum multitudine, quæ illum comitabatur, (ad sacrum enim bellum Henricus de anno 1088. contendere decreuerat) in

D Hispaniam appulit, magnus Alfonsus Sextus Hispaniæ Rex, qui Toletanam ciuitatem expugnauit, & Imperator appellatus fuit, Imperio Hispaniæ potiebatur; & aduersus Saracenos, qui vniuersam occupauerant Hispaniam, bella continenter gerebat, qui Alfonsus Imperator ex diuersis vxoribus 3. habuit filias, nempe Eluiriam, Therasiam, atque Orracam. Ex his tribus filijs Alfonsus, Therasiam filiam ex Simena Regina, & eius iusta vxore, & eidem Alfonso valde dilecta Henrico, vt illum

arctiore necessitudinis vinculo constringeret, atque sibi contra A
 Sarracenos pugnātem suppetias ferret & auxiliaretur, vxorem
 dedit. Nam ad Alfonso laborantē in recuperanda Hispania,
 ab durissimo iugo Maurorū, ex totius orbis partibus maxima
 fortissimorum hominum multitudo militiam suam Christo de-
 uouentes, & pro ipsius nominis gloria se, & omnia sua liben-
 tissime offerentes, quamuis cum euidentissimo mortis periculo,
 confluebant. Inter alios autem, qui ea tempestate Alfonso in
 bello auxiliabantur, primatum inter omnes tenebant Raymun-
 dus, vt antea dixi Comes Sancti Aegidij, & Henricus Burgun- B
 dus, qui fuit primus Lusitaniæ Comes, & Henricus Comes
 Tolosæ & Burgundiæ. Quos omnes, vt vinculo necessitudinum
 (quamuis, vt paulo ante dixi, ad Sacrum bellum contenderent)
 arctius Alfonso Castellæ Rex, qui ea tempestate cum mauris
 Hispaniam occupantibus, bellū gerebat, sibi coniungeret & co-
 pularet, triū filiarum, quas nubiles habebat, connubijs, fortissi-
 mos duces sibi deuiciendos esse existimauit. Eluiram ergo filiā
 suam dilectissimam Comiti S. Aegidij, Therasiam autē charissi-
 mam, quam maiore amore prosequeretur, cum esset Regina mo- C
 ribus spectatissimis, Henrico Burgundo, qui Lusitaniæ imperio
 postea potitus fuit; cuius facta nulla vnquā obscurabit obliuio.
 Orracam vero trium, vt nōnulli tradunt, natu maximā, quamq.
 similiter vehementer diligebat, alijs vero natu minimam fuisse
 placet, atque post defunctam Simenam Reginam ex vxore
 Constantia natam Henrico Comiti Tolosæ & Burgundiæ, (nec
 enim hac in re inter ipsos auctores, qui annales Hispaniæ scrip-
 sere, & res gestas Hispanorum in monumenta sua retulere, sa-
 tis conuenit) in matrimonium collocauit; Nos vero horum D
 omnium auctorum hac in parte opinionibus reiectis & præ-
 termiſſis, in præſenti de Henrico Burgundo verba facimus so-
 lum. Cui Alfonso Imperator vxorem dedit Therasiam fi-
 liam vnice amatam, illiq. eam Calliciæ partem, Bracharos,
 appellatos, qui à Minio, vsque ad Durium continentur, & to-
 tum id, quod tunc Portucale vocabatur, similiter etiam vni-
 uersam prouinciam interamnem, & ciuitatem Visensem, La-
 macen-

A macensem, Bracharenses, Portucalensem, & opidum Vima-
riense, (quod apud nostros vulgari idiomate Guimaranes nun-
cupatur) necnon Scenarum Castrum, atque quamplurima alia
opida, vsque ad Conimbricensem ciuitatem Therasie filie do-
tis nomine assignauit & tradidit Alfonsus Imperator. Præte-
rea liberum reliquit, vt vniuersam Lusitaniam ex Sarracenorum
iugo armis recuperaret gener Henricus, & sub suum Imperium
redigeret, suæq. etiam adderet ditioni, & dominio, atque om-
nia, quæ ultra continentem erant, debellaret. Hanc vero Lu-
B sitaniae partem, quam Therasie filie in dotem dedit Alfonsus
Imperator, Fernandus ipsius Alfonsi Sexti pater, vi à Mauris
extorserat & eripuerat. Quam donationem seu feudum, vt ita
dicam, ea conditione Therasie filie concessit Alfonsus, illudq.
de nouo instituit, vt perpetuis futuris temporibus ad Comitiam,
quæ in Regno Legionensi fierent, Henricus Burgundus met at-
que post ipsius obitum eius in Regno Lusitaniae hæredes ve-
nire tenerentur omnino. Si tamen aliquod necessarium adesset
impedimentum, quo venire ipsemet Lusitaniae Comes, seu
C Rex nequaquam posset. Quidam ex vniuersæ Lusitaniae pro-
ceribus princeps, seu Dux, aut Comes, aut Marchio cum am-
plissima, & indubitabili potentia, & facultate ab ipso Lusita-
niae Regni domino, & patrono subdelegata mitteretur ad Ca-
stellæ Regnum Legatus, nomine ipsius Lusitaniae Regis, seu
Comitis. (erat enim eo tempore Comitatus Lusitaniae) si
tamen casu aliquo, & fortuna eueniret, vt in Regno, seu Co-
mitatu Lusitaniae aliquod non adesset impedimentum, & bel-
lum maximum, & grauissimum Regibus Legionis, & Castellæ
D immineret, & adeo opprimeretur, vt nequaquam hostium im-
petus aut retardare, aut comminuere posset Legionis, & Ca-
stellæ Rex; & si casu aliquo accidere & contingere posset, vt
idem Lusitaniae Comes, seu Rex, si deinde crearetur, accedere
cum copijs, & epibatis equitibus non valeret, hoc casu penitus
teneretur leuis armaturæ milites trecentos suis proprijs impen-
dijs & sumptibus in Regis Castellæ auxilium mittere. Rex
vero Castellæ, vt Lusitaniae Comitem ad hanc vnam rem ope-
re

re complendam arctissime obligaret & astringeret, onus impo- A
 nendum esse censuit. vnde tributum non magnum imposuit,
 quod postea idem Henricus soluere neglexit, & nonnullas alias
 post addidit conditiones & pacta, quæ tempore eiusdem Hen-
 rici Burgundi exoleuerant. Nos breuitati studentes illa hoc
 loco omittenda esse duximus. His vero conditionibus non
 adimpleris ab Henrico Burgundo, & ipsius hæredibus & suc-
 cessoribus ad Regnum Legionense, seu Castellæ Lusitaniæ
 comitatus iterum rediret, vel potius, vt vulgo iurisperiti lo-
 quuntur; deuolueretur, cum ab eodem Regno Legionensi di- B
 stractus & diuulsus esset, quod fecit Alfonso Imperator si-
 ne procerum Regni sui assensu, qua de re multæ sunt exortæ
 postea controuersia. Nam Fernandus Alfonsi Imperatoris
 pater filio eius Garfiæ hunc Lusitaniæ comitatum simul cum
 Regno Callectiæ adiuncto Regio titulo eius tantum durante
 vita concesserat. Hanc vero diuisionem, cum eius frater San-
 ctius natu maior admodum iniquo animo pertulisset; fratri Gar-
 fiæ bellum indixit. Cumque acerrimum inter duos fratres bel-
 lum exardesceret, postque dimicatum esset, & sæpissime manus C
 conseruissent; tandem in bello captus; & in vincula coniectus
 est Garfia, quo è medio sublato vniuersæ Hispaniæ imperio po-
 titus est Sanctius Alfonsi Imperatoris frater; quo etiam post
 aliquod temporis interuallum interfecto, dum ciuitatem Za-
 morensis in Regno Castellæ obsidione cingeret, à quodam
 Belido Dulfo omnium Hispaniæ Regnorum primatum, & supre-
 mum imperium habuit Imperator Alonsus Therasiæ Reginae
 pater, apud quem Henricus Burgundus, de quo nunc loquimur,
 admodum fuit graciosus, & tanta apud illum auctoritate, & D
 potentia valuit, vt hoc vix credi possit. Nam præterquam quod
 illi in rebus bellicis operam maximam, & strenuam industriam
 exhiberet, ipsius consilijs Alfonso Imperator magnam fidem
 semper adhibuit, erat enim Henricus Burgundus vir impiger,
 veritatis amator, non solum togæ, sed rei bellicæ peritissimus,
 vt euidentissime demonstrant illius digna immortalitate faci-
 nora, quæ nostri in monumenta sua retulere, quas ob causas
 Alfon-

A Alfonso Imperator eius focer illi plurimum fidebat. Cumq. focer Alfonso ciuitatem Toletanam obsidione premeret, vt eam sub suum redigeret imperium, & Mauros eam possidentes inde expelleret, illi vehementer auxiliatus fuit, & Mauros omnes inde expulsos illius sæuissimo Imperio cedere coegit. Tot enim tantaq. inaudita & egregia facinora edebat Henricus Burgundus, tam intrepide, & seuerè focero in bello auxiliabatur, vt ipsius Henrici nomen, fama, virtus, incredibilis animi magnitudo apud omnes totius orbis partes in dies magis, atque magis elucesceret, & propter sanguinis clatitatem, & res præclare admodum, & fortiter gestas non solum omnibus gratissimus & charissimus esset Henricus, sed etiam per vniuersas totius orbis partes eius nomen indies magis, atque magis dilataretur. Hoc vero illi insigne & semper toto corde insitum & innatum fuit, vt in constituenda, & corroboranda vera, & Catholica Religione, dies noctesq. omnes animi neruos intenderet. Cum optime intelligeret in Dei timore veram felicitatem consistere, vnde in comitatu Lusitaniæ præter militum

B supplementa, viros ex omni Religione selectos accersit, quibus grauissima negotia ad ciuilem Rempublicam in pace constituendam sæpissime cõmunicaret, quare tot tantasq. victorias ab hostibus reportauit, vt eodem anno ter & quater triumphans in Lusitaniæ comitatum intrauerit, & quod hæc omnia superat, vsque adeo pius perhibetur, vt victorias vulgo acceptas huic pietati referant, quas breui tempore, & non obscuras, nec paucas paruisque copijs de nominis Christiani hostibus reportauit.

C Duxit ergo in vxorem Henricus Burgundus Therasiam veram & legitimam filiam alfonsi Sexti Imperatoris nuncupatis, quam sibi peperit Simena Regina vera & legitima vxor non autem concubina, vt Rodericus Toletanus Lusitanis parũ æquus, atque omnes illius sequaces arbitrantur. Nam priores duas nempe Eluiriam, & Therasiam, quas supra meminimus, ex Sime-na concubina natas fuisse existimant. Rodericus vero Toletanus, & omnes, qui eius opinionem amplectuntur, cum in rebus Lusitanorum parum sint versati, & Hispanas etiam non recte calleant

callcant hac in re decipi poterant. Non enim chronicon scri- A
 ptum Hispana vetusta lingua videre septuaginta annos, prius-
 quam Rodericus Toletanus natus fuisset, conscriptum, quod
 olim apud L. Andream Resendium antiquitatum totius Hispani-
 aë diligentissimum, & vigilantissimum perscrutatorem vise-
 batur, & hac nostra tempestate in Archiuo ciuitatis Eboren-
 sis visitur, in quo eadem Simena non concubina, sed iusta
 vxor & Regina Castellæ & Legionis diserte & verissime per-
 hibetur, & comprobatur. Hanc veram, & minime dubiam sen-
 tentiam tenent, & amplectuntur omnes illi auctores, qui Hi- B
 spaniarum monumenta recte & exacte euoluere. Hanc eamde
 tenet, & verissimam esse demonstrat L. Andreas Resendus in
 libro de antiquitatibus Lusitaniæ, & idem hoc cõprobat latius,
 & quidẽ prolixè, vt idem ait, in epistola ad Ioannem Barrium,
 in qua luculenter & copiose & genere dicendi amplo & ver-
 bis grandi & enucleato idem confirmat, vbi veram rerum co-
 gnitionem cum rebus antiquitatis connectit. Hanc eamdem
 sententiam verissimam esse docet Iacobus Mænetius Vascon-
 cellius in libro L. Andree Resendij, quem ipse iussu Henrici C
 Regis absoluit, quam etiam omnes illi, qui res Lusitaniæ recte
 recognoscunt, & Hispaniæ vetera monumenta euoluere; am-
 plectuntur. Therasiani enim Reginam fuisse appellatam inge-
 nue confitentur omnes illi, qui res Hispaniæ & Lusitaniæ recte
 callent, quod etiam constantissime omnes illi, qui contrariam
 sententiã amplectuntur, confitentur. Veram ergo, & legitimam
 fuisse filiam dicere est, opus, & legitimo matrimonio susceptam.
 Nam omnes filia Regum ex vero & legitimo matrimonio ha-
 bitæ tunc temporis Reginæ appellabantur, non vero illegiti- D
 mæ & ex concubina susceptæ, hæ enim iustæ, & legitimæ filia
 non erant, in re tamen clara amplius immorari non licet, lippis
 enim, & tonsoribus hoc notissimum est.

Habuit Henricus Comes Lusitaniæ ex Regina Therasia eius
 vxore Alfonsum primogenitum eius in Lusitaniæ comitatu hæ-
 redem & suecessorem, qui post patris mortem Dux fuit Lusi-
 taniæ, postea princeps adhuc viuente matre Therasia, quæ Re-
 gina

A gina appellabatur, tandem Rex à suis acclamatus, vt in eius vita dicam.

Suscepit etiam Henricus ex vxore Therasia Orracam; quam duxit in vxorem Veremundus Paes Comes Transtamaræ, qui dominium suum in Callecia habebat. Aliam etiam filiam illi peperit Regina Therasia, quam Henricus pater eodem matris nomine appellari fecit, quæ matrimonium contraxit cum Fernando Menendio, qui in Callecia similiter domicilium suum constituerat.

B Habuit etiam Henricus ex concubina filium naturalem, quem Petrum vocauit; virum in rebus bellicis strenuum & impigrum; & rei militaris peritissimum, quem in expugnatione Scalabis, seu Iulij præsidij, vulgo apud nostros Santarem dicitur, Alfonsum fratrem multum adiuuisse nostri auctores in Regum Lusitaniæ annalibus scribunt.

Anteaquam ad alia Henrici Burgundi facinora commemoranda accedam, mihi visum fuit, hoc in loco recensere Henricum hunc Burgundum Portugalliæ Comitem primum non

C fuisse illum Henricum Lemburgensem, quem nonnulli auctores fuisse arbitrantur. Hoc vero clarissime subducta temporis ratione satis videtur constare, quæ ratio clarissima est, atq; mihi videtur esse præcipuum Historiæ fundamentum. In hoc enim robur veritatis, cuius magistra est historia, consistit. Nam per ea tempora, quibus Henricus Burgundus Portugalliæ Comes in Hispania morabatur, & socero Alfonso, vt ex Sarracenorum iugo & tyrannide vniuersam Hispaniam liberaret, & suam sub potestatem mitteret, opem ferebat, atque sui comitatus fines longe lateque dilatabat, & indies magis, atque

D magis Sarracenos ex multis Lusitaniæ partibus expellendo propagabat imperium, & liberos ex Regina Therasia suscipiebat, illosque indulgentissime maximo cum sui honore procreabat; ille Henricus Lemburgensis, quem isti auctores meminere, qui Henrici Quarti Imperatoris propinquus fuit, in Germania magnis bellorum fluctibus iactabatur & vt aiunt, fluctuabat, cum bellum ciuile admodum acre

E

pora inter Henricum Cefarem Quartum & Henricum filium vi- **A**
 geret, quo se implicuit Lemburgensis Henrici senioris partes
 secutus. Cumque Henricus Imperator Henrico Lemburgensi
 pro tali beneficio par pari gratiam referre vellet; illum Lotha-
 ringiæ ducem in Godofredi Regis Hierosolimitani demortui
 locum suffecit; anno 1100. Postea vero cum Henricus Impera-
 tor hoc nomine 5. imperium consecutus fuisset, hunc eundem
 Henricum Lemburgensem anno 1106. Ducatus dignitate pri-
 uauit, & in exilium compulit ire. Deinde Remalcus auctor non **B**
 spernendus constantissime affirmat anno 1182. hunc eundem
 Henricum creatum fuisse Comitem Lemburgensem ab Impe-
 ratore Federico primo, ex quibus meo iudicio facile dignosci
 potest, alium fuisse Henricum Lemburgensem, alium vero Hen-
 ricum Comitem Lusitaniæ. Accedit etiam, quod nonnulli alij
 auctores memoriæ prodidere, hunc eundem Henricum Lem-
 burgensem vitam cum morte commutasse absque eo, quod ali-
 quos liberos superstites habuisset, inter quos est Pontus Eute-
 rius Delphicus in Historia Burgundicarum rerum in geneaolo- **C**
 gia Brabantia. Si ergo Lemburgensis nullos filios reliquit, &
 res luce meridiana clarior sit, & vniuerso Lusitaniæ Regno no-
 tissima & clarissima Henricum Burgundum Lusitaniæ Comi-
 tem habuisse filios, & patrem fuisse Alfonsi primi Lusitaniæ
 Regis; vt in ipsius vita infra latissime commemorabo. Quid est
 hac in re dubitandum? Illi ergo, qui hanc rem exacte voluerint
 perpendere; ex temporum supputatione facillime intelligent
 illum fuisse coætaneum potius filij Alfonsi Regis quam Henrici
 patris. Nam Henricus Burgundus Lusitaniæ Comes ab anno **D**
 1088. quo in Hispaniam cum alijs nobilibus, quos diximus,
 peruenit, in ea domicilium collocauit, semper in eodem Regno
 commorans sedem suam ibi perpetuo constituit. Atque Dyna-
 stiam seu comitatum semper habuit, cum Therasiam Reginam
 duxisset vxorem. Præterea de anno 1094. filium Alfonsum illi
 peperit Therasia Regina, qui patris fuit hæres. Suscepit dein-
 de alios filios & filias, & tandem de anno 1112. vt diximus
 supra. Henricus Burgundus è viuorum contubernio emigra-
 uit.

A uit. Cum per annos viginti tres Lusitaniæ comitatū obtinuisset, ex quibus omnibus clarissimū esse videtur, aliū fuisse Henricum Burgundum Comitem Portugalliæ, aliū vero Henricum Comitem Lemburgēsem, sed ad Henricum Burgundum reuertamur, & istorum sententiā reiectā pluribus confutare non est opus.

Postquam comitatum Lusitaniæ obtinuit Henricus Cathedrales Ecclesias Bracharensē, Lamacensē, Visensē, & Porucalēsem à Sarracenis penitus dirutas & labefactatas suis proprijs impendijs de nouo ædificauit, illasq. sic erectas & elegantissime & apprime ornatas suis pontificibus iterum restituit, quas etiam magnis redditibus locupletauit; & alia edidit opera, quæ eius nomen immortalitati commendarunt.

B Præterea in Lusitaniæ Republica gubernanda fuit Henricus satis cordatus, & non solum optimos & rectos Antistites rebus Ecclesiæ præposuit, sed etiam in politica disciplina optimos Reipublicæ rectores, quoad poterat, constituebat, & quā plurima de Reipublicæ regimine eos admonebat, & cum suis proceribus sæpissime omnia ad Rempublicam optime regendam consilia communicabat, illisq. inculcabat, quod veluti nauis gubernator ad cursum secundum, & medicus ad ægri salutem omnes suas curas & cogitationes refert, sic bono principi eorum, quibus præest, vita beata proposita debet esse, vt illi bonis fortunæ sint locupletes & copiosi, corporis viribus valentes atque robusti, omnibus animi virtutibus instructi atque ornati, deniq. gloria famaq. præstantes, atq; clari. Cumq. Rempublicam Lusitaniæ vehementer diligeret; quod eius minores semper imitati sunt, filium Alfonsum; vt illam optime regeret post eius obitum recte imbuendū & erudiendum esse, quoad potuit, elaborauit. Vnde illū doctissimo & sapientissimo cuidam viro Lusitano tradidit in disciplinam. Recte enim intelligebat, quod, vt in semente posita est spes messis; ita totius reliquæ vitæ expectatio ab educatione pueritiæ pendet, vbi vero infirmam illam ineuntis ætatulæ teneritatem robur adolescentiæ exceperit, quæ tandem alia res animum præclarissimo rerum studio accendere potest; præter bello fortissime gesta; aut litterarum.

tractationem & quæ tum denique solent contingere, cum à primis, vt aiunt, vnguiculis, omnes principes dant operam, vt sint ipsi simul bellicosi & sapientes. Insuper, sapientiæ, iustitiæ, pietatis æque; atque artium bellicarum cupiditate studioque rapiantur, à pueritia elaborandum est.

Si Themistocles olim, o fili Alfonse dicebat Comes Henricus, cum somnum capere non posset adolescens, auctores dicere solitum tradunt se Miltiadis trophæo quiescere volentem excitari & quanto acrius, eos incendi necesse est; qui quotidie non vnus, sed innumerabilium hominum virtute præstantium trophæa, non e marmore constituta, ad exigui prædicationem temporis, sed ad omnem ætatem commendata sapientissimorum litteris intuentur. Nec vero pertimescendum est, ne aut labore frangantur, qui ætatis suæ florem in bellicis rebus & litterarum studijs dedicandum esse statuerunt, tanta siquidem est oblectatio paulatim acquirenda cognitione rerum sese pascentis animi, vt qui ea fruuntur, ab ijs nec laboris tædium, nec auocantium voluptatum blanditiæ sentiantur. Itaque sapienter poetæ, cum cæteros omnes deos Veneris Imperio subdidissent, in Mineruam modo & studiorum præfides musas nihil ei iuris esse voluere. Nec antiquissimi illi poetæ aliam ob causam Palladem armatam finxere, nisi, vt significarent, in Reumpublicarum moderatoribus bellicam virtutem cum sapientia coniunctam & copulatam esse oportere. Quam rationem secuti prisca illi heroas, in disciplinam hominum eruditorum longoq. vsu peritorum; filios suos studiose tradebant, & principes ipsi doctos viros & sapientes in comitatum amicitiamq. suam cupidissime recipere solebant. Sic fortissimum illum Grætorum Achillem Pellei Thesalorum Regis filium à Chilone Centauro puerum eruditum esse est litteris proditum, & eidem iuueni ad Troiam profecto; Phænix ait apud Homerum, se Comitem à patre idcirco esse datum; vt illum efficeret oratorem verborum actoremq. rerum. Similiter summus ille Atheniensium orator Pericles, qui annos quadraginta consilio, doctrina, eloquentia, dicitur Athenis præfuisse, priusquam ad Rempublicam accederet

A ret ab Anaxagora Clazomenio fuerat institutus, Thimoteum Cononis præstantissimi Imperatoris filium Isocrates, Epaminondam Lysis Pythagoreus, Alexandrum magnum Aristoteles erudierunt. Nec solum animi, sed etiam corporis ratio habenda est, corpus enim imbecillum animi virtutem plerumq. debilitat, & à rebus acriter & animose gerendis abducit. Vtrumq. igitur curandum est, vt & corpus sit valetudine firmum, & animus recte moribus & vita constitutus, vt enim corpus infirmum animi industriam frangit, ita bene valens atque robustum corpus animum reddit alacrem & in omni rerum discrimine confidentem. Præterea ingenium est diligenter disciplinis excolendum, vt sapientiam Regio muneri maxime necessariam consequatur. Hæc enim studia pudorem & modestiam ingenerant, animum cupiditate dignitatis incendunt, & ad Rempublicam salutaribus institutis temperandam erudiunt. Deinde præter hoc commune præsidium alijs etiam virtutibus fulciendi sunt principes, vt intelligant eorum statum non tam opibus & armatorum præsijs, quam subditorum amore & fidelitate stabiliendum. Nam principum opes & potentia insidias minime repellunt, & hominum præsidia charitate & fide seclusa eisdem ipsis, qui illis circumsepti sunt, erunt valde metueda. At subditorum amor laude Regiæ clementiæ & benignitatis incenditur, & fides Regis veritate & constantia principis confirmatur. Nemo enim odio potest prosequi bonitatem, nec fidei spectatæ & cognitæ vlla conditione diffidere.

In principe has virtutes eminere necesse est & eo clarius debent splendere, quanto principis status altior est, & ad plures eorum utilitas cum insigni admiratione diffunditur. Insuper princeps, qui ditionem suam & Imperium clementia & fide corroborauerit; nec suorum insidias extimescet, nec hostium incursionem formidabit, cū nihil in terris sit fide & amore valentius.

Armorum etiam robur atq; prudentiæ consilium aliud est principis præsijs, quorum alterū sine alterius ope imbecillum & infirmū est. Quid enim arma proderunt, si omnia temeritate corruerint, quam utilitatem consilium afferet, si nullæ fuerint

vires;

vires, quæ, id quod fuerit recte excogitatum, prudenter & statim A
 exsequantur. Nam iuuentutis decus, quæ in ditione principis
 est; in animi magnitudine & robore consistit, & senectutis laus
 canitie hoc est prudentiæ maturitate continetur. Deniq. opus
 est principi, vt in armis iuuenes exerceat, & senes prudentia
 graues in consilium adhibeat, nullus enim à iuuentute laudes
 perfectæ sapientiæ requirit, nec à senectute vires iuuenum fla-
 gitantur. Aliud etiam in iudiciorum seueritate subsidium prin-
 cipis positum est, frustra enim arma comparantur ad hostiles
 impetus reprimendos, frustra similiter ad consilium senes vo- B
 cantur, si hostes domestici minime repelluntur; hostes autem
 domestici, & intestini fontes sunt & facinorosi. Quibus si fuerit
 scelerum impunitas attributa, vniuersam tuam ditionem mul-
 to crudelius quam externi hostes, dissipabunt. Hi vero non sunt
 leuibus sed acerrimis pænis coercendi, ne istorum improborum
 contagio ad tuorum subditorum pernitiem erumpat. Nam qui
 in periculosis vulneribus dolorem efficit, sapissime sanat, qui
 omni dolore faucium leuare conatur, interimit. Vt igitur in prin-
 cipe nullo pacto crudelitas, sed clementia summa requiritur, C
 ita in summis Reipublicæ periculis non dissolutio, sed seueritas
 efflagitatur, & meo quidem iudicio maior seueritas in principe
 excogitari non potest ea, qua scelerum impunitate vniuersa
 Respublica iugulatur, quæ tandem & felix & beata erit, cum
 Reges sint ipsi bellicosi simul & sapientes.

His & alijs sapientissimis documentis filium Henricus Co-
 mes Lusitaniæ erudiebat & hoc opere cōprobauit, vt vtilissimus
 & optimus Reipublicæ suæ princeps Alfonso esset, vt postea D
 fuit, Lusitanæ enim Reipublicæ princeps optimus & pruden-
 tissimus euasit, vniuersam Lusitaniam à Maurorum seruitute
 post patris mortem exemit & liberam reddidit, vniuersa sancto-
 rum templa, quæ à Sarracenis penitus diruta & solo fuerant
 æquata, de nouo suis proprijs sumptibus & impendijs fecit ædi-
 ficari, & alia præclarissima & digna immortalitate opera edidit,
 quæ nos latius, cum ad ipsius vitam accedemus, enarrabimus.
 Quis enim nō videt ex optimâ disciplina à pueritia sibi insita hæc
 omnia

A omnia effluxisse? Hæc hac in parte de Henrico primo Lusitaniæ Comite scripsi, vt omnes, ad quorum manus hæ nostræ elucubrations peruenierint, intelligant, à qua stirpe tot tantiq. Lusitaniæ Reges, qui sui nominis splendore, sapientia, & integritate, vniuersas totius orbis partes compleuerint, originem duxerint.

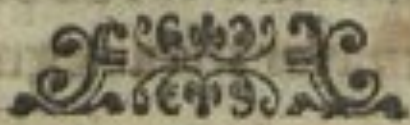
Ab hac vita migravit Henricus Asturicæ anno à Christo nato 1112. ipsius corpus in ciuitate Bracharenfi in sacello maioris Ecclesiæ Metropolitanæ requiescit, cum Lusitaniam per annos 23. maximo cum honore & eius immensa laude gubernasset.

B Nam fines sui comitatus propagauit & magnam Calletiæ partem & Asturicam ipsam ciuitatem opulentissimam ex loci Alfonsi potestate, in bello contra ipsum inuito, vi & potentia extorsit, & in suum redegit imperium, quæ omnia tandem Regibus Castellæ fuere restituta.

Post multa temporum interualla nempe de anno 1513. Iacobus Sofa Archiepiscopus Bracharæ vitæ innocētissimæ & inculpatisimæ, moribusq. admirādis, insigni erga Deum pietate, vitæq. puritate & integritate laudatissimus, pietate vero me-

C morandus, & nobilitate conspicuus Henrici ossa & Therasiæ eius vxoris ex humili loco eiusdem templi prope aram summi templi suis impendijs exportari iussit, & in loco nobilissimo, vbi simul cum vxore Therasia requiescit; sepeliri & condi curauit. Hæc vero breuiter de Henrico dixisse satis sit, qui plura desiderat, Annalia Lusitanorum Regum euoluat idiomate Lusitano conscripta vbi alia magis ample & distinde cognoscet. Nos

D vero ad Alfonsum eius filium primum Lusitaniæ Regem accedamus.

R E X P R I M V S L V S I T A N I A E ^A

A L F O N S V S P R I M V S.

POST Henrici Burgundi mortem Lusitaniæ Comitatum obtinuit Alfonsus eius filius ex Regina Therasia susceptus, qui natus est anno 1094. dum Henricus eius pater vixit & sub matris tutela & administratione fuit, infans Portugalliæ, more illius temporis, quo Regum filij appellabantur Infantes, dictus est. Post mortem matris, vsque ad prælium Orichiense, quo à suis Rex acclamatus fuit, Lusitaniæ Princeps dicebatur, ex quo tempore semper Rex vocatus est; Therasia vero ipsius mater Regina dicebatur more illius temporis, quo Regum filia, quamuis Regnum non haberent, omnes Reginae dicebantur, qui mos vsque ad Alfonsi tempora duravit. Postea vero Infantes, vt etiam mares vocabantur, quod licebit intueri, illis, qui plurima diplomata in Lusitana lingua legerint, quorum quamplurima in cænobio S. Crucis canonicorū Regulariū S. Augustini ciuitatis Conimbricensis hucusq. reseruantur. In forali lege opidi Constantini Panoiarum erat ea inscriptio. Ego Comes D. Henricus & vxor mea vna pariter Regina Therasia, erat autem subscriptio hoc modo.

Ego Comes D Henricus & vxor mea Regina Therasia manu nostra roborauimus Era M. C. XXIII.

Ego Infans Alfonsus filius Henrici Comitis & Reginae Therasia auctoris & confirmo & roboro istam cartam quam fecit pater meus & mater mea regnante domino Alfonso in Legionem.

In concessione Iuris cauti, vt vulgo dicitur, opidi Alpendoradæ, quod Therasia Regina Alfonsi mater instituit anno M. C. LXI. ita erat subscriptum.

Ego Regina Therasia domini Regis Alfonsi filia concedo tibi Sarracino vanegas &c.

Supra

A Supradieta Regina Domina Therasia, quæ hanc cartam firmitudinis proprijs manibus roborauit &c.

Ego Alfonsus Infans mandauit & concessi supradieta fieri, sicut fursum resonant pro amore Christi & Ecclesiæ libertate & Sarraceno vanegas, qui me multis verbis rogauit, & hanc cartam proprijs manibus roborauit.

In donatione Eremitæ S. Romani anni M. C. LXXVI. quo tempore Therasia Regina eius mater iam ab hac vita discesserat, ita Alfonsus subscripsit, cum se principem fuisse appel-

B latum nouimus.

Ego Alfonsus Portugaliæ Princeps magni Imperatoris Alfonsi nepos, Comitis D. Henrici, & Reginae Therasiæ filius, nulla necessitate compulsus, sed prompta atque beneuola voluntate & diuino amore commotus Ecclesiæ Sanctæ Crucis, atque Fratribus ibi commorantibus facio cautum ad illam nostram Eremitam Sancti Romani sitam iuxta Castrum Senæ &c. Era M. C. LXXVI. erat autem talis subscriptio.

Ego Alfonsus Portugalliæ Princeps.

C Quamplurima alia de hac vna re & veritate clarissime comprobata colligit & refert Eduardus Nonius à Leone in illo suo libello de Regni Lusitaniæ exordio, & in libro censurarum contra libellum Iosephi Teixeira.

D Alfonsus Lusitaniæ Rex duxit in vxorem Malfadam filiam Amædei secundi Comitis Maurianæ, & Guigonis eius matris, quæ filia fuit Comitis Albonensis. Hic Amædeus ille exstitit, qui reuersus ex Syria, quo bis contenderat causa sacri belli; in Insula tandem Cypri e viuorum contubernio emigravit. Cuius corpus in monasterio Sanctæ Crucis prope urbem Nicosiam requiescit. Hic Amædeus ab Henrico Quinto Imperatore primus Subaudiæ Comes, & Sacri Imperij Vicarius per vniuersam Italiam creatus fuit, & pro Rhodiensium equitum defensione inauditam ex immanissimo atque teterrimo Christiani nominis hoste Turcarum Imperatore victoriam retulit. Et si vlla post hominum memoriam parta victoria est, in qua admirabilis se diuini nominis potentia ostendit, & quid Amædei

viri fortissimi virtus valebat; cognitum aut declaratum fuit. **A**
 Ita in hac victoria omnia patefacta, vt nunquam maioribus,
 nec illustrioribus argumentis, aut illustrata esse; aut in poste-
 rum illustrari posse viderentur. Sed nos de hac victoria, cum ad
 rem non spectet; & alij auctores de illa quamplurima litteris
 commendarunt, hoc in loco dicere quamplurima omittimus,
 & ad Malfadam reuertamur.

Longe enim lateq. à veritate dissident omnes illi, qui arbi-
 trantur Malfadam Manriquez de Lara, quam diximus Alfon-
 sum duxisse in vxorem, fuisse filiam Comitis de Lara & Princi- **B**
 pis de Molina. Nam veritas, vt existimo; est fuisse filiam Amæ-
 dei secundi Comitis Maurianæ, & per ea tempora principis
 nominis celebratissimi, atque Henrici Imperatoris beneficio
 fuit Arelatensium proRex, & per vniuersam Italiam Princeps
 & Vicarius sacri Romani Imperij, copulatis ditioni, Comita-
 tus Subaudiæ, Maurianensi, Tarantasiensi, Belgiensi, Augustæ,
 Clabasi, Sedunensi, & Transalpina Secutia. Hic Amædeus,
 qui pater fuit Malfadæ, quæ Allobrox fuit & vxor Alfon- **C**
 si primi Lusitaniæ Regis, ex vxore Guigone secundum Paradi-
 num, aut secundum Philiberti Pingonij sententiam ex Ma-
 halda filia Comitis Albonensis filium habuit Humbertum
 huius nominis III. Subaudiæ Comitem, præterea etiam ex eadē
 Mahalda alium filiū nomine Ioannem Valetudinarium habuit,
 qui in cænobio Sancti Antonij vixit, & in eodem loco e viuis
 excessit, insuper filium alium nomine Petrum illi peperit Ma-
 halda, qui vitam monachorum egit, & habuit etiam aliam filiā
 nomine Adelaim, quæ Andreæ Comiti Angletiae & Principi **D**
 Mediolanensi Othonis Cæsaris filio nupsit. Habuit etiam Ala-
 siam, quam Humbertus Bellijcoci Princeps duxit vxorem. De-
 nique suscepit Malfadam, quæ matrimonium contraxit cum
 Alfonso primo Lusitaniæ Rege, de quo in hac vita nunc verba
 facimus, qui, vt statim videbimus, à suis primus Lusitaniæ Rex
 conclamatus & salutatus fuit. Erat enim Alfonsus sangui-
 nis necessitudine Malfadæ coniūctus. Hanc eandem, quam
 hoc in loco amplector sententiam, tenet & amplectitur Eduar-
 dus.

A dus Nonius à Leone Jurisconsultus Lusitanus, vir non mediocris ingenij & in historijs Lusitaniæ alijsq; non mediocriter versatus, quam etiam multi alijs amplectuntur. Nos vero ad Alfonso veniamus.

Alfonso primus Lusitaniæ Rex habuit ex vxore Malfada, quæ Allobrox fuit, Sanctium primo genitum, qui Alfonso patris hæres in Regno Lusitaniæ fuit.

Habuit etiam Alfonso ex vxore Malfada Orracam Fernandi secundi Legionis & Calliciæ Regis coniugem, postea vero summi Pontificis decreto ab inuicem disiuncti & separati fuerunt, erant enim ratione sanguinis coniunctissimi. Nam per ea tempora iam natus erat filius Alfonso, qui patri in Regno Legionis & Calliciæ successit, & pater fuit Fernandi Tertij, qui Sanctus reputatus fuit. Atque ex Sarracenorum potestate Cordubæ & Hispalis ciuitates vi extortas sub suum redegit Imperium.

Habuit etiã Alfonso Therasiam, quæ nupsit Philippo primo Galliæ Belgicæ Comiti, quæ cum apud Belgas degeret, nomen **C** Malthildis Therasiæ loco accepit. Et apud eosdem Belgas magnum sibi nomen & honorem comparauit. Belgas enim, dum coniux aberat, Syriaci belli causa, optime & prudentissime gubernauit, vt à patre ipsius Alfonso viro maximo nequaquam videretur degenerare. Philippus vero Therasiæ seu Malthildis coniux, dum ciuitatem Ptolæmaidem apud Syrios in Asia cingeret Vallo & Fossa; eosq. magna premeret obsidione, morbo pestifero à vita discessit. Therasia autem eius vxor prope Furnas anno 1228. fortuito casu morte intercepta fuit. Nam dum **D** ipsa Therasia faceret iter per viam paludibus & aquarum multitudine plenam; lapso effedo deprimitur, quo ex casu locum illum Reginiæ foramen hodie appellari consuevit.

Tempore, quo Therasia ab hac vita discessit, Fernandus ipsius ex fratre Sanctio nepos Belgicæ Comitatum obtinebat, quem optimis legibus postea rexit & gubernauit, incredibili gaudio & omnium Belgarum lætitia inaudita, vt talem atque tantum decebat virum.

Alfonfus Lusitanię primus Rex habuit etiã alios filios illegi- **A**
 timos nempe Petrum Alfonfum à Portugallia. Orracham Al-
 fonfam, quam duxit vxorem Sanctius Nonius, & illi peperit
 filiam, quam Orracham appellauit, & Confalvus Sofa nobili
 genere natus & inter Lusitanos nobilissimus illam duxit vxorẽ.

Postquam Alfonso Regi per ætatem licuit, bella præclarissi-
 ma gessit, vrbes quamplurimas expugnauit, Sarracenorum
 potentiam, qui Lusitaniam oppresserant; penitus fregit. His
 autem rebus commotus Ismarius Africę magnę partis, Be- **B**
 thicęq. Rex, alijs ad se quatuor Regibus contocatis, tam ex
 Africa, quam ex vltiore Hispania tantas contraxit copias, vt
 millia quadringenta Ismarij exercitus superaret. His confusus
 Ismarius in Alfonfum properabat lentis quidem itineribus,
 sed ad vindictam animo concitatissimo. Nec Ismario Alfonso
 segniter processit obuiam. Nam in agro Orichienti paulo infra
 castrum viride opidum non procul à confluente Cobris & Ter-
 gis fluuiorum in conspectum mutuum venientes castra posue-
 re. Cumq. Alfonso Rex tumulum, vbi vetus erat sacellum **C**
 insedisset, & Ismarij copias propre infinitas, vndiq. campum
 vniuersum complentes & nostrorum agmina circumclusa ma-
 gna spe deuorantes, aspexisset, pauere cepit, vt ipse in suo te-
 stimonio, quod infra apponetur ingenue confitetur. Militibus
 enim nostris sanum non videbatur consilium manus cum tan-
 ta hostium multitudine conferere; quilibet enim illorum supra
 centum hostes aduersus se in prælio erat habiturus. Militum
 tamen animos princeps confirmauit, dimissosq. Sacrosanctam
 Eucharistiam omnes suscipere iubet, & crastinum diem, qui **D**
 Iacobo Apostolo Hispaniarum patrono sacer erat, lætos exspe-
 ctare. Cumque aduerseretur senex quidam, qui in eodem
 sacello, in cuius tumulo insederat Alfonso, cum hostes con-
 spexit, Eremiticam vitam agebat, & inter Mauros ob ætatem
 prouectam, paupertatem & vitę sanctitatem, nullius iniuria la-
 cessitus, ad Alfonsum venit, atq; forti esse animo adhortatur. Vt
 qua noctis hora tintinnabuli; quod in sacello erat, sonum audi-
 ret; tentorium egrederetur; appariturum illi Christum in aere

Cruci

A Cruci subfixum. Latus tam optato tamque insperato nuntio Alfonso, totius noctis peruigilio promissum expectabat. Primo ergo ante lucem diluculo ad tintinnabuli sonum pretorium egressus suspexit in aere crucifixum dominum; cuius visi voluptate propemodum extra mentem absorptus; ita adorans dicebat. Equid Saluator totius vniuersi? Tu ne mihi? Tu ne mihi appares? Quid enim hoc opus est in te credenti; & te summa pietate colenti? perfidis istis tuis atque ideo meis hostibus, tuæ

B diuinitatis ignaris potius apparere digneris, vt Crucis tuæ misterium intelligant atque desinant insanire.

Hæc & alia his similia, quæ ipse in eiusdem testimonio latius declarat, cum ex mentis quasi abstractione persequeretur. Christi colloquentis & victoriam pollicentis voce iucundissime affectus, in cælum domino recepto, arma postulat; armari milites, acies in ordinem reduci, & canoro tubarum concentu imperat signum dari. Alfonso ergo quidam ex proceribus totius exercitus nomine adeuntes postulant; eum ita alloquentes,

C fortissime Imperator, milites tui desiderant, vt te Regem saluari permittas. Quibus ille; Ego, fidissimi Commilitones, honorificum fatis inter vos nomen titulumq. principis sortitus sum, alium non appeto. Nec si maxime expeterem, vel poscens vobis morem gerere vellem, id tempus aut locus patiuntur, sed operam dabo, vt vos ducis vestri non pæniteat. Vos in hoc incumbite & id curate; vt milites dux non desiderem. Contra illi, quæ postulas, pollicemur & nobis non deerimus, sed pro Rege pugnabimus ardentius, vincemus honestius; moriemur alacrius. Cum igitur propre vim intulissent, recusanti magnis

D vocibus & tubarum, lituorum, tympanorumq. sonitu, ter acclamatum. Alfonso Henrico primo Lusitaniæ Regi vita & victoria, data inde militibus tessera ferebatur in hostes.

Ex alia tamen parte innumerabilis ille Barbarorum exercitus tam dissonis clamoribus tam horribili fragore perstrepebat, vt cælum ruere, terra concuti, & quassari tremoribus videretur; commissum est prælium sanguinolentum, pertinax, durum, & diuturnum; à prima diei hora vsque ad meridiem; do-

nec Ismarius, cuius iam vita periclitabatur, & quam nostri ve- A
 hementer appetebant, rebus suis desperatis & amisso in confi-
 ctu consobrino, cui sui corporis custodiam demandauerat, no-
 mine Homar Atagor Regis Hali ex fratre nepote fugit ipse, &
 vna Reges, qui cum eo erant. Tantum autem sanguinis effusum
 est, vt ex loco certaminis riuuli in Cobrin atque Tergen decur-
 rerent. Quin infecuta paucos post dies pluuia cum tinctam atro
 sanguine superficiem lauisset, creuissentq. riui, Terges, qui ad
 confluens Cobrin recipit, etiam vsque ad Anam aquas san-
 guine infectas pertulit: quod Iacobus Mænetius Vasconcellius B
 in Himno Vincentij Martyris his carminibus adnotauit,

. . . . . *vbi paupere Terges*
Flumine ab Orichio segnis delabitur agro,
Excepti cecidere duces, fuseq; cohortes
Barbaricæ, ac tellus tanto est imbuta cruore.
Vt postquam pluuia cædem elauere, pigerq;
Riuus ijt contagæ sua, quacumq. meabat,
Polluerit spatium late; fluctusq; petitos
Funestavit Anæ torrens inglorius ante.
Atque vaporatis æstu Quintilibus impar.
Post illa, indigenis factus de clade superbi,
Nobilis Ismarij

Alfonfus igitur nouus Rex consueto victoribus more in castris
 triduo permansit & concessa militibus præda, ipse, qui eactenus
 niueo scuto utebatur; Insignia fieri iussit, quæ rem ibi gestam
 designarent. Atque primum, quia Christum in aere Cruci sub-
 fixum conspexerit, in argenteo scuto caruleam Crucem for-
 mauit. Deinde quod quinque Reges vicisset, scuta quinque per D
 ipsam crucem distinxit in vnoquoque triginta nummos argen-
 teos formauit & figurauit, quod Saluator mundi totidem ve-
 nudatus fuisset.

Postea à posteris mutata fuit nummorum ratio commodio-
 re ratione & in singulis quibusq; scutis singuli quinque nūmi po-
 siti decussatim ad figuram litteræ, x, bis numerato, quod in me-
 dio est, & cum a summo deorsum, & cum à latere ad latus sit
 suppu-

A supputatio, ut numerus triginta expleatur. Hæc tunc sumpta ibi insignia fuere, Castella vero aurea septem, quæ in rubro campo scuti Regij oras ambiunt, tempore Alfonsi III. adiecta sunt pro insigni Regni Algarbiorum, ut infra late dicemus.

Nec mirum videri debeat, si Christus Opt. Max. pro Ecclesia sua & pro populo suo hæc & alia multo maiora & olim effecit & quotidie facit. Quid enim aliud significat illa conclamatio gladius Dei & Gedeonis, & illud rursus factus est super Iephthe spiritus domini & eiusmodi innumerabilia? nisi non absque

B Christi numine, quod illis fortissimis hominibus præsens aderat, tanta bella suscipi atque profigari potuisse? Quid deinde illud de cælo dimicatum est contra eos, & stellæ manentes in ordine suo & in cursu suo aduersus Syfaram pugnaverunt, nisi caelestes exercitus Christo Imperatori; quem dominum exercituum sacrae litteræ appellant, commissos, pro pijs contra nefarios & impios pugnam capeßere? Non est igitur, cur hæc exempla virtutis à sanctissimis illis hominibus ad sempiternam temporis memoriam relictæ negligamus; quæ omnia quæ de Alfonso diximus, facillime comprobant. Nos autem alia exempla adducemus, quibus clare quilibet poterit dignoscere vera esse, quæ maiores nostri de primo Rege Lusitaniæ Alfonso primo nobis tradidere.

D Ut enim vetustiora prætermittam, Constantinus Imperator non tam numero militum, aut robore exercitus, aut bellandi scientia, quam Christi præsidio Maxentium superavit, quem ita prima impressione metu perterruit, ut in fugam turpissimam versus ad exitiumq. præcipitem Tiberis aluco demergi compelleret. Illum autem eximium terrorem hostium animis ipsius Christi numen iniecerat. Cum enim Constantinus iam de Christiana Religione præclare sensisset, vidit eo ferme tempore, quo erat cum hoste congressurus æthere puro atque sereno crucis speciem diuino splendore coruscantem, vocemq. è cælo missam accepit, quæ illi victoriam denuntiabat, si modo crucem tamquam summi atque æterni Dei vexillum sequere tur. Inde igitur omnibus regijs insignibus crucis signum ante posuit,

suit, in illo enim omnem sp̄e non modo victoriæ sed immortalitatis & æternæ gloriæ collocavit, illo insignitus innumerabiles hostium exercitus fudit, Imperiumq. Romanum latissime propagavit. A

Quid referam de Carolo Martello? sine præsentis Christi auxilio suspicari possumus ab exiguis initijs ad tantam gloriæ magnitudinem peruenisse. præsertim cum eas res gesserit, quæ viribus humanis perfici nullo modo potuissent. Incredibile fortasse multis videbitur, quod est memoriæ traditum, fuisse vno prælio ad trecenta septuaginta millia Arabum virtute & auspitijs Martelli occissa, eo præsertim tempore, quo gens illa plurimum armis poterat; & cunctæ Africæ atque Hispaniæ exitium & vastitatem intulerat. Mihi vero nihil dignum admiratione videtur. Nihil est enim tam arduum atque munitum; quod non excellens virtus, Religionis studio confirmata expugnet & conterat. Quid de Theodosio Imperatore hoc in loco commemorem? qui cū Eugenio ita confligit, vt facillime se Christi præsentis auxilio superiorem esse cerneret; fuit autem in hoc Imperator ille mirabilis; qui, quo tempore reliqui corpora somno & cibo reficiunt; is cibi abstinentia & votis summa Religione susceptis animum confirmabat; cuius quidem pietatis atque Religionis fructum eximium tulit. Nam vbi primum signis collatis manum cum hoste conseruit excitati repente turbines vehementissimi aduersas copias hostium peruerterunt & tela ab illis in Theodosij exercitum coniecta, maximo impetu repulerunt. Illius autem insignis victoriæ meminit Claudianus cum ita ad Theodosium scribit. B

Claudianus
de consulatu
Theodosij.

*O nimium dilectæ Deo, cui fundit ab antris,
Æolus armatas hiemes, cui militat æther,
Et coniurati veniunt ad classica venti.*

Simili Religionis studio incensus Carolus Magnus omnia grauissima bella contra Christiani nominis hostes suscepit, nec vllum vnquam periculum Christianæ Reipublicæ denegavit. Non immerito igitur illius virtutes, quibus tamquam gradibus in cælum adscendit, omni genere monumentorum immortalitati C

con- D

A consecratae sunt. Pari Religionis ardore, multis post ætatibus multi Principes Itali, atque Galli, Duce Gothifredo viro singulari, virtute animi, & egregia voluntate præstantissimo, & inaudita pietate florentissimo, expulsis Turcis atque Saracenis, Cili-
B ciam & Syriam omniemque illam Asiæ partem armis receperunt, & Hierosolymam, cuius liberandæ studio, omnia quæ sunt in vita cara atque periucunda, reliquerant, immensosque labores susceperant, ingenti armorum contentione recuperarunt. In quibus hominibus nescio quid primum admirer, **ex-**
C miam ne virtutem, an insignem potius pietatem? Virtutis enim magnitudo tanta fuit, vt omnem barbariem, quæ tantum numero atque robore valebat, vt etiam de vniuerso nomine Christiano ex hominum memoria delendo cogitaret, ita repulerint, vt longe à Syriæ finibus summouerent; singularis pietas in eo perspecta est, quod nec vlla necessitate coacti, nec iniuria laceßiti bellum cunctis hostibus Christiani nominis intulerunt, vt Christi monumenta atque vestigia, terris ad insignem diuini beneficij memoriã impressa, venerari, maculamq; illam
D sanctissimi Sepulchri a Barbaris oppressi, quæ in Christiana gente infederat, delere possent. Quid autem nunc de rebus ab Hispanis ardentissimo animo atque singulari pietate gestis sermonem instituum? Quæ quidem eiusmodi fuerunt, vt nemo sanus suspicari valeat, eas sine Christi præsentis auxilio, cuius amore Hispanorum natio libentissime sese in vitæ discrimen inferebat; perfici potuisse. Cum enim tota Arabia, & Africa influens in Europam Hispanos armis oppressisset, & cæde atque infinita clade & crudelitate consumpsisset; paucissimi ex illo naufragio collecti, tanta virtute hostium impetum represserunt; vt magnam etiam Hispaniæ partem in libertatem vindicarent. Posterius deinde maiorum exempla ita secuti sunt, vt cum pauci admodum essent, Africa vero ingentem vim hominum sæpe numero effunderet, quæ Saracenis Hispaniam incolentibus subsidio occurrebat, non modo tantæ multitudinis incursiones atque furentes impetus sustinerent, verum etiam omnem Barbariem ex Hispania tandem exterminarent: cuius facinoris
G admi-

admirandi, & pæne incredibiliter confecti laus incredibilis ▲
 pænes Fernandum Regem atauum Philippi II. Regis nostri Ca-
 tholici, qui hodie regnat, constitit virum inuictissimum, & in
 omni genere laudis excellentem. Si quærat autem aliquis cau-
 sam, cur ea gens, quæ florentem & integram Hispaniam oppres-
 serat; ab eiusdem Hispaniæ reliquijs fuerit expulsa atque pro-
 fligata, non aliam reperiet; quam Religionis studium, quod
 quidem antea erat pæne extinctum, & post illam plagam nostris
 gentibus inflictam fuit mirabiliter excitatum atque renoua-
 tum. Illo igitur incredibili ardore pietatis incitati; cum omnia B
 præclara iacinora pro Christi nomine suscepissent, res illas im-
 mortalitate dignissimas effecerunt, quibus immortalem glo-
 riam compararunt. Nulli ergo dubium esse poterit verissima esse
 ea omnia; quæ de Alfonso primo Lusitaniæ Rege diximus, cum
 Christus pro Ecclesia sua Catholica; vt antea dixi, & fecit maxi-
 ma, & quotidie est videmus fieri. Testimonium ipsius Regis Al-
 fonsi in Lusitania fertur reseruari in Cænobio Alcobacensi fra-
 trum Ordinis Sancti Bernardi. Illius copiam hic inscribendam C
 duximus, quæ mihi tradita fuit hic Romæ à Domino Confal-
 uo Mænetio Vasconcellio viro nobili & in iure Cæsareo cate-
 risque scientijs versatissimo; dum in hac vrbe apud Sanctissi-
 mum D.N. Clementem VIII. & re & nomine Pontificem Opt.
 Maximum pro Maiestate Regis nostri Catholici Philippi om-
 nia negotia ad Regnum Lusitaniæ spectantia ageret, & res est
 apud Lusitanos notissima; quod ego à maioribus natu sæpissi-
 me audiui, verba autem ipsius Alfonsi, quæ (vt dixi in Cænobio
 Alcobacensi originalia reseruantur) hæc sunt.

Ego Alfonso Portugalliæ Rex filius illustris Comitum Hen- D
 rici nepos magni Regis Aldefonsi coram vobis bonis viris Epi-
 scopo Bracharensi, Episcopo Conimbricensi, & Theotonio re-
 liquisq; magnatibus & officialibus vassallis Regni mei in hac
 Cruce Aenea, & in hoc libro Sanctissimorum Euangeliorum
 iuro cum tactu manuum mearum, quod ego miser peccator vi-
 di hisce osculis indignis Deum Dominum nostrum Iesum Chri-
 stum in Cruce existentem in hac forma de verbo ad verbum,

Ego

A Ego eram cum mea hoste in terris ultra Tagum in Agro Au-
 riquio; vt pugnarem cum Hismaele, & alijs quinque Regibus
 Maurorum habentibus secum infinita hominum millia, & gens
 mea timorata propter multitudinem erat fatigata & multum
 tristis in tantum, vt multi dicerent esse temeritatem inire bel-
 lum, & mæstus de eo, quod audiebam; cepi mecum cogitare;
 quid agerem, & habebam vnum librum in meo pampilione, in
 quo erat scriptum Testamentum antiquum, & Testamentum
 Iesu Christi, & aperui illum, & legi victoriam Gedconis, & di-
B xi intra me. Tu scis domine Iesu Christe, quia pro tuo amo-
 re suscepi bellum istud contra tuos inimicos, & in tua manu
 est dare mihi, & meis fortitudinem, vt vincamus illos blasphe-
 mantes tuum nomen & sic dicens dormiui supra librum & vi-
 debam vnum senem ad me venientem dicentemq; Alfonse
 confide, vinces enim debellabisq; Reges istos conteresq; poten-
 tiam illorum & Dominus ostendet se tibi. Dum hæc video, ac-
 cedit Ioannes Fernandus de Soufa vassallus de meo cubiculo,
C dixitq; surge domine mi, adest homo senex, vultque te alloqui.
 Ingrediatur dixi, si fidelis est, & ingressus ad me noui esse illum;
 quem in visione videram, qui dixit mihi, Domine esto bono
 animo; vinces vinces & non vinceris, dilectus es Domino, po-
 suit enim super te, & super semen tuum post te oculos miseri-
 cordiæ suæ, ipse respiciet, & videbit, ipse me iubet indicare tibi,
 quod dum audieris sequenti nocte tintinnabulum Heremitorij
 mei, in quo vixi sexaginta sex annos inter infideles seruatus fa-
 uore Altissimi egrediaris extra castra sine arbitris ostendere se
D tibi pietatem suam multam, parui & reuerenter in terram posi-
 tus, & nuntium & mittentem veneratus sum; & dum in oratio-
 ne positus sonitum expectarem. Secunda noctis vigilia tintinna-
 bulum audiui, & ense & scuto armatus egressus sum extra Ca-
 stra, vidiq; subito à parte dextra Orientem versus micantem ra-
 dium & paulatim splendor crescebat in maius, & dum oculos
 ad illam partem efficaciter pono, ecce in ipso radio clariori so-
 le signum Crucis suspicio, & Iesum Christum in eo crucifixum,
 & ex vna & altera parte multitudinem iuuenum candidissimo-

rum, quos sanctos Angelos esse credo, quam visionem, dum vi- A
 deo, deposito ense & scuto & relictis vestibus & calceamentis;
 pronus in terram me proiecio lachrimisq; abunde missis cepi
 rogare pro confortatione meorum vassallorum; dixique nihil
 turbatus. Quid tu ad me domine? credenti enim fidem vis au-
 gere? melius est, vt te videant isti infideles, & credant, quam
 ego, qui è fonte baptismatis te Deum verum Filium Virginis,
 & Patris æterni agnoui, & agnosco. Erat autem Crux miræ
 magnitudinis, & eleuata à terra quasi decem cubitos. Domi-
 nus voce, quam indignæ aures meæ susceperunt, dixit mihi. B
 Non, vt fidem tuam augerem, hoc modo apparui tibi, sed vt
 roborarem cor tuum in hoc conflictu, & initia Regni tui supra
 firmam petram stabilirem. confide Alfonse, non solum enim
 hoc certamen vinctes sed omnia alia, in quibus contra inimi-
 cos Crucis pugnaueris, gentem tuam inuenies alacrem ad bel-
 lum & fortem; petentem, vt sub Regio nomine in hac pugna
 egrediaris. Nec dubites, sed quidquid petierint libere conce-
 de, ego enim ædificator & dissipator Imperiorum, & Regnorū
 sum. Volo enim in te & in semine tuo Imperium mihi stabilire, C
 vt deferatur nomen meum in exteras gentes, & vt agnoscant
 Successores tui datorem Regni. Insigne tuum, ex pretio quo
 ego humanum genus emi, & ex eo, quo ego à Iudæis emptus
 sum, compones, & erit mihi Regnum sanctificatum, fide purum,
 & pietate dilectum. Ego, vt hæc audiui, humi prostratus adora-
 ui dicens, quibus meritis domine tantam mihi annuntias pie-
 tatem? Quidquid iubes faciam, & tu in mea prole, quam pro-
 mittis, oculos benignos pone, gentemq; Portugallensem sal- D
 uam custodi, & si contra eos aliquid paraueris malum, verte
 istud in me potius, & in successores meos, & populum, quem
 tamquam vnicum filium diligo; absolue. Annuens dominus,
 inquit, non recedet ab eis, nec à te vnquam misericordia mea,
 per illos enim parauit messem multam, & elegi eos in messorum
 meos in terris longinquis. Hæc dicens disparuit, & ego fiducia
 plenus & dulcedine redij in castra, & quod taliter fuerit iuro
 Ego Alfonfus Rex per sanctissima Iesu Christi Euangelia hisce
mani-

A manibus tacta. Idcirco præcipio successoribus meis in perpetuum futuris, vt scuta quinque in Crucem partita propter Crucem, & quinque vulnera Iesu Christi in insigni ferant; & in vno quoque triginta argenteos, & supra serpentem Mosis ob Christi figuram, & hoc sit memoriale nostrum in generatione nostra; & si quis aliud attentauerit a domino sit maledictus, & cum Iuda proditore in inferno maceratus, facta Conimbricæ 3. Calendas Nouembris anni M. D. LII.

Ego Alfonsus Rex Portugallensis.

B P. Colimbriensis Episcopus.

S. Bracharensis Metropolitanus.

Theotonijs Prior.

Consalvus Sousa Procurator Vimariensis.

Pelagius Mendez procurator Bracharensis.

Sanctij Martini Procurator Colimbrien.

Petrus Pelai Curia Signifer.

Fernandi Petri Curia Dapifer.

Velasus Sanctij.

Alfonsus Menen. Præfectus Olisipponensis.

Menend. Petri pro magno Alberto Regis Cancellario.

Sello do Archebispo de Braga, Sello Real.

Sello do Bisbo de Coimbra.

Dous Sellos mores de dous grandes.

Hoc Regis Alfonsi testimoniũ reseruatur in præfato Cæno-
bio Alcobacensi, & nihil addidi, aut detraxi ex copia, quæ hic
Romæ mihi mutuata fuit à præfato domino Consaluo Mæne-
D tio Vasconcellio, & Cabedo, quæ copia ex Lusitania sibi, dum
Romæ esset, transmissa fuit.

Postea tempore Alfonsi III. vt in eius vita dicemus, insignia
castellorũ septem adiecta sunt circum periphæriam areæ, & cli-
peũ purpureũ addidit castellis aureis conspersum pro simbolo
Regni Algarbiorum. Postea vero Emanuel Rex in suũ stemma
sphæram assumpsit, quod ad sequentes Reges percrebuit, vt
specimen Imperij, quod per vniuersas Orientis partes propaga-
uerat, symbolum denotaret.

Impiger vir extitit Alfonsus, rei militaris scientiæ peritissimus, vniuersam Lusitaniam sartam tectam (vt aiunt) à Maurorum iugo & seruitute vendicauit, anno autem 1147. maximis auxiliaribus copijs & suis etiam Lusitanis fretus Alfonsus opulentissimam, & munitissimam ciuitatem Olisipponensem ex Saracenorum Tyrannide liberauit. Collipum vulgo Leiria, Ebuobritium vulgo Euora de Alcobaca, Scallabim seu Iulium præsidium, vulgo Santarem, Tybuccium, vulgo Abrantes, Sintriã, Maforam, Turres nouas, Cetobricam, Cezimbram, nouam ciuitatem Aruceitanam, Serpam, Pacem, Iuliam, Myrtillim Iuliam, Metobricam, Lacobricam, Portum Hannibalis, Balsam, Aritium Prætorium, Amæam, Talabricam, Calanticam, & omnem denique Lusitaniam, quanta nunc est, ex Saracenis bello acerrimo vique maxima eripuit; Christianisq; restituit, & sartam tectam, vt aiunt; vniuersam Portugalliam suis reddidit, tantæ enim corporis vires Alfonsum comitabantur; vt in pugna; in qua semper primus erat, eum tamquam furibundum Leonem hostes reformidarent, tanta autem corporis fortitudine præditus fuit, vt nullum leue vulnus dicatur infixisse. Et si maximus esset bellator Alfonsus, cum domi esset, & Conimbricæ moraretur, quæ ciuitas Regia erat illis temporibus, & ibi habitarunt multi Lusitan. Reges, cū Monachis Cænobij S. Crucis hymnos, & sacra carmina decantabat. Tanta etiam virtute excelluit, vt illi fuerit peculiare sæpissime imperfecta, & nondum inchoata pro perfectis (quasi in se situm esset) prædicere, quod veteres auctores Scipioni Africano peculiare fuisse tradidere, cum Scalabim seu Iulium præsidium ex Saracenorum iugo furto seu ex insidijs capere vellet, suorum non magno numero comitatus Conimbrica egressus est, & pridie quam appropinquaret Iulio præsidio se sequenti die intra eius mænia pedem fixurum, atque illud sub suam potestatem redacturum suis prædixit. Vnde Iulium præsidium natura loci inexpugnabile, & arte munitissimum nulla Saracenorum prodicione vi subegit, & nostris Lusitanis reddidit; hæc enim fiducia nihil præclarius, aut admirabilius dici excogitari ue potest. Hæc autem

omnia

A omnia sibi à Deo propter eius maximã pietatem concedebantur. Nam in Deum pijsimus extitit Alfonsus, cum maximam earum rerum partem; quæ iure belli sibi comparabat, Religiosis viris, & Cænobijs, quorum multa de nouo ædificauit, diuideret, velut Deo & non sibi militaret, impetus autem hostium, ita retardabat & comminuebat: vt Deus pro eo videretur dimicare. Eo loci, quo iuxta Olisipponensem ciuitatem castra posuerat, cum illam obsideret, amplissimam & ditissimam Ecclesiam sub inuocatione Sancti Vincentij Martyris cum ornatisimo & splendidissimo Cænobio Fratrum Ordinis Sancti Augustini, qui Canonici Regulares vulgo appellantur, suis sumptibus ab imis fundamentis ædificari curauit, & ad finem vsque perduxit; & ciuitatem ipsam Olisipponensem sub eius tutelari præsidio cõmuniuit & vouit. Simile aliud Cænobium Conimbricæ in laudem sanctissimæ Crucis construi mandauit. Voto enim vouerat seque arctissime obligauerat & astringerat Alfonsus, si reportata victoria immanes hostes superasset, tale Cænobium ad laudem omnipotentis Dei, quanto citius per eum fieri posset, ædificaturum, quod à primis fundamentis erexit, & perfecit, & magna cum ipsius Alfonsi laude & gloria opere cõpleuit. Aliud etiam monasterium Eburobritij vulgo Alcobaca in laudem & honorem Sancti Bernardi Abbatis ædificari mandauit, quod maximis & innumerabilibus cõsibus locupletauit; percrebuerat per vniuersas totius orbis partes & peruaserat tãti viri sanctitas, miraculorum gloria, probitatis magnitudine, vitæ integritate & innocentia, qua re cõmotus Alfonsus sanctissimo viro in Burgiacænobiũ ædificari iussit, in qua ipse natus fuerat, hæc vero & alia plurima inõasteria ædificari in Lusitan. curauit.

Inter alias fortissimas vrbes, quæ regnante hoc Alfonso Henrico primo Lusitaniæ Rege (quo iustior alter nec pietate fuit, nec bello aut armis maior,) ex impijsimorum Maurorum potestate iugoq; liberatæ sunt; fuit Eboræ; quam sub potestatem suam redegit Alfonsus opera & virtute fortissimi viri Giraldi, cui propter corporis & animi robur, intrepidi seu absque timore cognomentũ Lusitani indiderũt. Cuius effigiem arma-

tam

tam stricto gladio caput Arabis præferentem, & manu sinistra A
 etiam caput puellæ Mauræ gestantem pro insigni gentilitio suæ
 nobilitatis habent Eborenses. De laudibus, bellica virtute &
 singulari stratagemate Giraldi, quo Eboram ex insidijs ag-
 gressus fuit, atque de illa præclarissimam victoriam repor-
 tauit, si quis hoc in loco cupiat encomium scribere, satis am-
 plam vberemq; materiam dicendi illi tam illustre facinus sup-
 peditabit, sed hæc non attinent ad nostrum institutum. Post-
 quam sub Christianorum potestatem Eboræ redacta est, di- B
 gnitatem Episcopalem iterum accepit & Pontifex illius ciuita-
 tis creatus fuit Pelagius præstantissimus vir, suffragante sibi
 ipso Rege Alfonso, qui Templum maximum, quod hodie ex-
 tat extrui ornariq; curauit, & quamplurima decreuit specta-
 tia ad celebritatem sacrorum sapienter, & diuisionem prouen-
 tuum, quod ex monumentis antiquis, quæ in publicis eius-
 dem Ecclesiæ scrinijs reseruantur, apparet. Pelagius ergo vi-
 tam cum morte commutauit, cui Seuerus, qui antea in ea-
 dem Ecclesia Decani dignitatem obtinuerat, successit, & sic alij C
 ordine quodam successiuo successi sunt. vsque ad Henricum
 Cardinalem, qui in Regno Lusitaniæ Sebastiano demortuo
 successit, & primus Archiepiscopus Eborensis creatus fuit à
 Paulo III. Pont. Opt. Max. regnante Ioanne Rege huius no-
 minis III. eius fratre, anno salutis 1541. Nec hoc in loco præ-
 tereundum esse mihi persuadeo, qua cura & liberalitate supe-
 riores Eboræ Antistites in ædificandis & extruendis dedican-
 disq; in eadem vrbe Cænobijs semper claruerint. Inter alios D
 quamplurimos fuit in primis Vascus Episcopus doctissimus, qui
 monasterium Sanctæ Claræ intra nouum ciuitatis ambitum
 ædificauit; alterum vero Ordinis Sancti Hieronymi, sub inuo-
 catione Sanctissimæ Virginis à Rubo nuncupatæ, in loco amæ-
 nissimo duobus passuum millibus à mænibus ipsius ciuitatis di-
 stans crexit, atque vtrumq; magnis redditibus locupletauit.
 Henricus etiam Card. vt superiorum Antistitum vestigijs infi-
 steret, amplissimum Societatis Iesu Collegium, vna cum ma-
 gnificentissimo Templo extruxit, atque Academiam, in qua
 omnes,

A omnes, præter ius ciuile & medicinam, scientiæ instituuntur, de nouo erexit. Vnde non solum Eboræ, sed etiam alijs vicinis opidis, & vniuersæ Lusitaniæ ingens vtilitas ornamentumq; accessit. Henricus etiam, dum Antistes Eborensis esset, Cænobium Sancti Antonij fratribus instituti Sancti Francisci, qui ob arctiorem viuendi normam & institutum à pietate appellantur; ædificari à fundamentis curauit. Cum aliud Cænobium eiusdem Ordinis sex millibus passuum ab eadem vrbe distans prope opidum vallis viridis antea suis proprijs sumptibus ædificauisset. **B** Fuit etiam incredibilis Henrici Antistitis erga Ebo- renses benignitas in ædificando ab imis fundamentis nobile Sancti Antonij Archimandritæ templum, quod in publico ciuitatis foro loco conspicuo & illustrissimo eleganti magnificaq; operis structura; ex communibus Cathredalis Ecclesiæ pro- uentibus, extrui curauit. In cuius frontispicio ab Andrea Re- sendio literis magnis præsens inserta inscriptio conspicitur.

C Diuo Antonio Aegiptio sanctissimo Monachorum Archi- mandritæ sacrum. Henricus Emanuelis Lusitaniæ Regis pij, felicitis, inuicti, filius, Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalis pri- mus Eborensis Archiepiscopus, priore diruto, nouum hoc, structura, forma augustiore Religionis ergo erexit.

SANCTISSIMO ANTONIO ARCHIMAN- DRITAE SACRVM.

D Cumq; Henricus de anno 1578. Archiepiscopatus curam vltro à se abdicarer, cum se senem videret, & tanto oneri fere succumberet, talem curam Theotonio eius nepoti, & Brachan- tiæ ducis fratri demandauit, qui toto eo tempore, quo Ebo- rensem Ecclesiam sibi commissam gubernauit, & ad hoc vsque tempus optimo regimine moderatur, præclarissima immorta- litateq; dignissima opera edidit. Ex multis aliqua enarrabo, vt tanti præfulis virtus per omnes orbis partes euagetur. Cænobium Sancti Antonij, quod Henricus ab imis fundamentis ere- xerat, & Academiam Eborensem, ipse ad calcem vsque per- duxit,

duxit, maxima bonorum omnium celebritate & gaudio prope A
 infinito. In ea præterea ciuitate pauperum Xenodochium illi
 simile, quod Sanctissimus Pontifex Sixtus V. Romæ instituit
 & fundauit, Theotonijs ab imis incepit ædificare fundamen-
 tis, illiq. vltimam manum imposuit, omnesq; pauperes in eo
 existentes suis impendijs alit, omniaq; ad victum & vestitum
 necessaria illis suppeditat. A primis insuper fundamentis am-
 plissimum & nobilissimum Cænobium Carthusiorum extra mu-
 ros ciuitatis Eborensis, illiq. plusquam septem aureorum mil-
 lia in singulos annuos redditus, vt recte ali possent, assignauit. B
 Quos redditus ipse Antistes suis proprijs pecunijs emit, Car-
 melitarum Monasterium, qui pedibus nudis incedunt, à prin-
 cipio ad finem vsque absoluit, eosque cum reliquis omnibus
 monasterijs pauperum Religiosorum, quæ ipse Antistes ædifi-
 ficauit, alit. Alia præterea opera prope infinita commemora-
 rem, si per tempus id liceret, & locus id pateretur. Seminarium
 Eboræ erectum, Aulam Archiepiscopalem in eadem ciuitate de
 nouo ædificatam silentio inuoluo. Quid referam ea, quæ opti-
 mus fecit Antistes, eo tempore, quo Eboræ & in vniuersa Lusitania C
 de anno 1580. & de hoc præsentis anno grassata fuit con-
 tagio pestifera? Cum omnes tali morbo oppressos suis impen-
 dijs aluerit, sed ad Alfonsum reuertamur.

Nunquam satis laudare poterò Alfonsum primum Lusitaniae D
 Regem inuictissimum, qui temporibus illis incultis, in qui-
 bus omnia præclara studia sepulta esse videbantur, multum ta-
 men legebat, quod illius conciones, quas in Annales translatas
 legimus, plenæ Philosophorum sententijs facile declarant, in
 litteris autem sacris summo studio versabatur, ita, vt si quid ab
 illo Latine scribendum esset, eodem plane stilo scriberet, cuius
 diuina virtus cum admirabili sapientia coniuncta merito est in
 omni æternitate celebranda. Alfonsus enim primus Lusitaniae
 Rex, cum Scalabim urbem situ & arte munitissimam & mili-
 tum multitudine & vigilum diligentia & præfectorum vigilan-
 tia defensam, centum & viginti tantum fortissimis hominibus
 stipatus nocte vna, vt dixi, cepisset, urbis situm & Regionis fer-
 tili-

Atilitatem & expugnationem illam non incommode latinis litteris postea complexus est, ita tamen, ut appareret illum ex sanctis litteris non viuendi tantum disciplinam, sed dicendi etiam stylum & rationem sibi peperisse. Post Alfonsi mortem vsque ad Dionysij Regis tempora viguit latinarum litterarum studium, quantum illa ætas rudis & impolita atque continuis bellis exercita ferre potuit, ita, ut nullum monumentum illius temporis exstet, quod non pure & dilucide, & ut nihil aliud dicam, latine scriptum sit. Deinde barbaries, quæ pristinam linguæ latinæ puritatem fæde contaminauit, Lusitaniam inuasit, non ita tamen ut studium illius in principibus exstingueret. Nam Eduardus Rex Ioannis hoc nomine primi filius, ut infra dicemus, non solum litteris valde deditus fuit, sed librum etiam de Regni moderatione scriptum reliquit, fratrem autem illius Petrum constat eruditum fuisse, Henricum etiam illum, qui primus ignotas insulas explorauit, viamque aperuit, qua nostræ classes in Indiam, & in omnes solis Orientis Regiones penetrare possent, doctissimum fuisse constat. Homines, cum essent in armis enutriti, non tamen artes ingenuas & maximas disciplinas neglexerunt, sed multum studij & operæ in illis posuere. Non enim tunc alea, non libido, non ignauiam, non desidia, non mollities, non desperatio illorum animos impediēbat, quo minus ingenium excolerent. Quantum igitur temporis illis à Regni procuratione vacabat, tantum in studijs artium maximarum consumebant. Intelligebant enim omnem hominis liberalis & ingenui cultum virtutibus & scientia contineri. Mens enim, quæ in animo dominatur, disciplinis instruenda est, reliquæ partes animi virtutibus ornandæ sunt, ut possimus officio atque munere nostro perfungi, sed ad Regem Alfonso reuertamur.

Ea enim mente & animo fuit Alfonso, ut eius animus fuerit semper studio Religionis & scientiarum inflammatus. Christum ipsum crucifixum cælo sereno contemplatus præliū illud memoria immortalis dignissimum aggressus est. In quo quinq; Reges maximis exercitibus constipatos aggressus fudit & pro-

Figavit, qui cum Scalabim urbem expugnaret, atq; portas ciuitatis effractas & repagula conuulsa cerneret, in medio portæ genibus flexis, antequam ferrum stringeret, tam incenso studio Deum veneratus est, vt in cælo versari sibi videretur. Alfonso enim cum maximo animo præditus esset, & in bellis enutritus multos impiorum exercitus fortissimos atque maximos funderet fugaretque, nunquam sibi victoriam adscripsit vllam, sed omnes ad Dei clementiam & opem illius præsentissimam referebat, qui nunquam opus aliquod præclarum aggressus est, nec illud aliquo modo egit, quin prius in cælum tota mente respiceret, & opem diuinam assiduis precibus, castissimis votis, inflammato studio, flagitaret.

Emanuel Rex Alfonsi virtute & animi magnitudine commotus cum de anno 1502. compostellam fuisset profectus, vt ad Sancti Iacobi sepulchrum nuncupata vota persolueret; Conimbricam cum peruenisset, & sepulchrum Alfonsi Regis, de quo nunc agimus, parum magnifice extructum cerneret, id demoliri & aliud satis amplum & magnificum & Regia liberalitate dignum ædificari iussit eodem anno.

Similiter Sebastianus Rex cum de anno 1573. Algarbiorum Regnum adiret, vt opida maritima, quam munita essent, proprijs oculis perlustraret, & siquid ad monumentum deesse videretur, exactissimo suo iudicio & Reipublicæ peritorum consilio præsens vel suppleret, vel nouaret, vel corrigeret. Fecit autem iter per Orichensem agrum & victoriæ memorabilis loca omnia perspexit. Nullum ibi erectum trophæum, nullam inscriptionem, tantum sacellum illud ignobili fabrica, non semel resectum, rusticorum tantum cultu Religiosum reperit. Puduit illum incuriæ, & socordiæ sæculi superioris. Atque vt excusari mereatur ætas hominum illorum, qui in continuis bellis vitam traducebant, & dextras promptiores ad pugnandum, quam ad litteras illa tempestate sepultas, & ingenia inclinatiores ad arma habebant. Miranda tamen non est florentibus postea rebus & renata philosophia obliuio tam diuturna. Natura enim comparatum est, vt quæ optima sunt, non omnia simul,

A simul, sed per temporum interualla emergant. Sebastianus ergo affectus mira pietate, & vt apparitionis Christi & Regis maximi atque inclitæ victoriæ memoriam renouaret, eamq; faceret rediuiuam, diruto veteri sacello templum inædificari præcepit, atque ibi nobili arcu extructo & superaddito, ex altera parte latine, & ex altera Lusitano Idiomate sic inscribi imperauit.

B Hic contra Ismarium quatuorq; alios Saracenorum Reges, innumeramq; Barbarorum multitudinem pugnaturus felix Alfonso Henricus ab exercitu suo primus Lusitaniæ Rex appellatus est, & à Christo, qui ei crucifixus apparuit, ad fortiter agendum commonitus, copijs exiguis tantam hostium stragem edidit, vt Cobris atque Tergis fluuiorum confluentes cruore inundarint, ingentis atque stupendæ rei, ne in loco, vbi res gesta est, per frequentiam obsolesceret. Sebastianus primus Lusitaniæ Rex bellicæ virtutis admirator & maiorum suorum gloriæ propagator erecto titulo memoriæ renouauit.

C Infinitum esset recensere Alfonsi laudes & virtutes, quam multis in locis immensas hostium copias exigua manu fuderit, atque incredibili ardore pietatis incitatus quam præclara facinora pro Christi nomine susceperit.

Anno ergo 1169. Alexander III. Pontifex Opt. Maximus Alfonso & successoribus Lusitaniæ Regnum confirmauit die 3. Maij 1169. missa legatione ab Alfonso ad eundem Alexandrum, quam in Latheranensi Ecclesia magno Romanorum ciuium numero, & populi multitudine prope infinita illuc confluente, vniuerso sacro Cardinalium Collegio assistente cum vniuersa Romana curia ratam Alexander habuit atque firmam indixit Alfonso eiusque successoribus Lusitaniæ coronam, hac tamen conditione, vt singulis annis tam ipse Alfonso quam eius successores Sanctæ Romanæ Ecclesiæ vnâ auri libram loco tributi soluere tenerentur. Hanc vero confirmationem publica intelligibili & clara voce publicauit & edixit Albertus Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Camerarius. De exactiōe libræ

vnius

vnius auri quamplurimę Innocentij Pontificis Epistolę extant, **A**
quibus vniuersos Reges adhortatur, vt illam soluant, postea
autem temporum vicissitudine solutio exoleuit.

Alfonfus tandem omnibus rebus tam bello strenue quam
pace pie gestis, diem suum clausit extremum Conimbricę die
septima mensis Decembris anni 1185. cum vixisset annos 91.
& imperium Lusitanię per annos quadraginta obtinuisset, & in
Cænobio Sanctę Crucis sepelitur, quod ipse à primis funda-
mentis in eadem Conimbricensi ciuitate ædificari curauerat. **B**

A
R E X S E C V N D V S

S A N C T I V S P R I M V S.

SANCTIVS primus Alfonsi primi filius Princeps exstitit Lusitaniæ utilissimus patris vestigijs semper, dum regnavit, institit.

B Duxit in vxorem quadriennio ante patris Alfonsi mortem Dulciam, seu Aldonziam filiam Ranimundi Berengarij & Petronillæ Aragoniæ Regis filiam & Ranimiri monachi neptem, atque Alfonsi III. Aragoniæ Regis sororem, quæ illi peperit Alfonso, qui patris hæres, & princeps nominis celebratissimi fuit.

C Fernandum, qui in vxorem duxit Ioannam Galliæ Belgiæ Comitissam atque Balduini Imperatoris Constantinopolitani filiam. Fuit Fernandus vir animi vehementis, quamuis non ad voluntatem suam res fluere. Nam in pugna illa apud Bouinas, qua ipse interfuit, commissa, cum Imperatore Othone IIII. & Ioanne Angliæ Rege & Reginaldo Comite Dampmartini & alijs aduersus Augustum Philippum Galliarum Regem captus est, & per multos annos Lutetiæ in arce Lupara asseruatus & detentus in vinculis fuit. Tandem multorum precibus à Ludouico Nono galliarum Rege ex tam dura & tam diuturna seruitute liberatus ex ergastulo corporis emigravit Nouiomi anno 1233. eius corpus maximo cum honore sepultum fuit, hoc disticho in eius tumulo insculpto, quod Meyerus **D** auctor non spernendus in suis libris nobis scriptum reliquit.

Fernandi proavos Hispania, Flandria corpus,

Cor cum visceribus continet iste locus.

Petrum, qui seu discordijs cum Rege Alfonso fratre, qui tam erga fratres quam erga sorores asperrimus fuit, nec aliqua benignitate aut humanitate in suos utebatur, aut desiderio diuersas Regiones videndi multas orbis partes peragrauit, & in Africa apud Marrochiorum Regem tempus aliquod commoratus fuit, cumque ab eo discessisset, denique in Aragoniam venit,

venit, vbi matrimonium contraxit cum Aurembiage, cuius iure Petrus Comes fuit Vrgellensis, & à Iacobo Aragoniæ Rege Maioricæ Regnum obtinuit, eius tantum vita durante, vt aliquo præmio cumulari posset propter hæreditatem, quæ ad matrem Dulciam in Aragoniæ Regno spectabat, cumq. vires, vt illud tueretur ex Saracenorum iniurijs, non haberet, nec aliquæ facultates illi suppeterent ad tantam prouinciam sustinendam. Regnum iterum Iacobo restituit, qui maiori & præstantiori munere ab eo fuit cumulatus, & ciuitatem Segorbiam & Morellam aliaq; opida illi largissime concessit in Aragoniæ Regno. A
B

Huius Petri infantis auxilio fretus Guillelmus Mongrius electus Archiepiscopus Tarraconen. Insulã Ebusum debellauit anno 1235. & tandem sine filijs Petrus vitæ suæ cursũ impleuit.

Dum Petrus apud Regem Marrochiorum degeret causa discordiarum inter ipsum & Alfonsum fratrem exortarum, illi quinque Martyres Ordinis Sancti Francisci, Hetruriæ Prouinciæ, qui iussu sancti Francisci in Africam profecti sunt, vt Barbaras illas nationes ad veram, & Catholicam Fidem conuerterent, in Marrochiorum ciuitate Martyrij coronam adepti sunt. Quorum sanctorum corporum reliquias Petrus infans, de quo nunc loquimur, & Alfonsi hoc nomine secundi Regis Lusitaniæ germanus frater, qui vt dixi, propter inimicitias cum fratre contractas in ea ciuitate morabatur, maxima cum pompa & honore in Aragoniam, inde vero ad illud celeberrimum & vere Regium monasterium Sanctæ Crucis ciuitatis Conimbricensis, quod vt dixi Rex Alfonsus à primis fundamentis erexit, transferri curauit, quo in loco propter tantorum sanctorum merita quamplurima Deus operatur miracula. Nec Petrus infans proptet tam sanctum & tam pium opus sine maximo præmio permansit, Deus enim illum in itinere ab imminente mortis periculo liberauit incolumem. C
D

Henricum, qui admodum adolescens ex hac vita migravit. Thearasiam vxorem Alfonsi Noni Legionis & Calliciæ Regis, ex qua cum iam filios procreasset Lusitani à Cælestino Tertio Pontifice Opt. Max. separationem magnopere appetebant, tum
quia